

ترسیم شاخص‌های نظارت بر فصل زن، خانواده و جمعیت در قانون برنامه هفتم پیشرفت

زن، خانواده و جمعیت

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تاریخ انتشار:

۱۴۰۴/۶/۸

شماره مسلسل: ۲۰۹۲۷

کد موضوعی: ۲۷۰

مرکز پژوهش‌های
مجلس شورای اسلامی

عنوان گزارش:

ترسیم شاخص‌های نظارت بر فصل زن، خانواده و جمعیت در قانون برنامه هفتم پیشرفت

نوع گزارش: طرح/لایحه □ راهبردی ■ نظارتی □ پیش‌نویس قانونی □

نام دفتر:

مطالعات فرهنگی و آموزش (گروه زنان و خانواده)

تهیه و تدوین:

آسیه ارحامی (گروه زنان و خانواده)

ناظران علمی:

موسی بیات، ریحانه رحمانی‌پور

اظهار نظر کنندگان خارج از مرکز:

فاطمه قاسم‌پور (رئیس کمیته زنان و خانواده دبیرخانه مجمع تشخیص مصلحت نظام)، علیرضا ساجدی (مدیرکل دفتر آمار، اطلاعات جمعیتی و مهاجرت سازمان ثبت احوال کشور)

گرافیک و صفحه آرایی:

سیده فاطمه ابوطالبی

ویراستار ادبی:

زهره عطاردی

واژه‌های کلیدی:

۱. قانون برنامه هفتم پیشرفت
۲. فصل زنان، خانواده و جمعیت
۳. شاخص‌های نظارت
۴. نظارت پیشینی

تاریخ شروع مطالعه:

۱۴۰۴/۱/۱۵

دفتر مطالعات
فرهنگی و آموزش

فهرست مطالب

۶	چکیده.....
۷	خلاصه مد بریتی.....
۹	۱. مقدمه.....
۹	۲. نقاط متمایز قانون برنامه هفتم پیشرفت با سایر برنامه‌های گذشته.....
۹	۱-۲. اختصاص فصلی مجزا به موضوع زن، خانواده و جمعیت.....
۱۰	۲-۲. طراحی اهداف کمی سنجه عملکردی در این حوزه به منظور سنجش میزان تحقق برنامه.....
۱۰	۲-۳. توجه به مسائل مهم مغفول مانده برنامه‌های گذشته.....
۱۰	۳. نظام مسائل زنان، خانواده و جمعیت در برنامه هفتم پیشرفت.....
۱۱	۴. وضعیت شاخص‌های حوزه زنان و خانواده در نقطه شروع برنامه (سال ۱۴۰۲).....
۱۳	۴-۱. سنجه‌های عملکردی مبتنی بر داده ثبتی در ماده (۷۹) قانون برنامه هفتم پیشرفت (شاخص‌های نتیجه محور).....
۲۱	۴-۲. سنجه‌های مبتنی بر عملکرد دستگاه‌های اجرایی در ماده (۷۹) قانون برنامه هفتم پیشرفت (شاخص‌های فرایندی).....
۳۶	۴-۳. ارزیابی ساختار فصل شانزدهم قانون برنامه هفتم پیشرفت با موضوع زن، خانواده و جمعیت.....
۴۳	۵. جمع‌بندی و پیشنهادها.....
۴۵	منابع و مآخذ.....

فهرست جداول

۱۲	جدول ۱. وضعیت سنجه‌های عملکردی ماده (۷۹) قانون برنامه هفتم پیشرفت از منظر دسترسی به داده سال پایه.....
۱۴	جدول ۲. میانگین سن ازدواج به تفکیک میانگین کل و ازدواج در مرتبه اول برای مردان و زنان.....
۱۵	جدول ۳. نرخ خام ازدواج در سال‌های ۱۴۰۰ الی ۱۴۰۲ و پیش‌بینی آن برای سال ۱۴۰۷.....
۱۶	جدول ۴. برآورد جمعیت گروه‌های سنی مختلف در سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۷.....
۱۸	جدول ۵. میزان طلاق متأهلان از سال ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۲.....
۱۹	جدول ۶. مقایسه نرخ باروری کل از سال ۱۴۰۰ تا ۱۴۰۳ مبتنی بر اعلام مرکز آمار ایران و سازمان ثبت احوال کشور.....
۲۰	جدول ۷. برآورد رشد نرخ باروری کل مورد انتظار قانون برنامه هفتم پیشرفت از سال ۱۴۰۲ تا ۱۴۰۷ با روش خطی.....
۲۰	جدول ۸. برآورد رشد نرخ باروری کل مورد انتظار قانون برنامه هفتم پیشرفت از سال ۱۴۰۲ تا ۱۴۰۷ با روش پلکانی.....
۲۳	جدول ۹. وضعیت نهاد متولی آموزش‌های قبل از ازدواج.....
۲۴	جدول ۱۰. تعداد کارگاه‌ها و تعداد شرکت‌کنندگان در دوره‌های آموزشی پیش از ازدواج وزارت ورزش و جوانان در سال ۱۴۰۲ [۱۱].....
۲۶	جدول ۱۱. تعداد زنان شرکت‌کننده در دوره‌های آموزشی برگزار شده توسط سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای کشور در راستای مهارت‌افزایی شغلی زنان در سال ۱۴۰۲.....
۳۱	جدول ۱۲. تعداد مجوزهای صادر شده برای مراکز تخصصی مشاوره خانواده، ازدواج و پیشگیری از طلاق توسط وزارت ورزش و جوانان.....
۳۲	جدول ۱۳. تعداد مجوزهای صادر شده برای مراکز تخصصی پیشگیری از طلاق توسط مرکز و کلا، کارشناسان رسمی و مشاوران قوه قضائیه.....
۳۵	جدول ۱۴. فراوانی پاسخ پاسخ‌گویان به پرسش «آیا به عنوان یک زوج تجربه سقط جنین داشته‌اید؟» در پیمایش خانواده-۱۳۹۸.....
۳۵	جدول ۱۵. فراوانی پاسخ پاسخ‌گویان به پرسش «سقط جنین» به تجویز پزشک بوده یا تصمیم خودتان بوده است؟» در پیمایش خانواده-۱۳۹۸.....
۳۷	جدول ۱۶. بررسی ساختار فصل شانزدهم قانون برنامه هفتم پیشرفت با موضوع زن، خانواده و جمعیت.....
۴۱	جدول ۱۷. ارزیابی اقدامات صورت گرفته در حوزه زنان و خانواده و جمعیت برنامه هفتم پیشرفت از منظر مهلت قانونی اقدام.....
۴۴	جدول ۱۸. وضعیت موجود سنجه‌های عملکردی مطرح شده در ماده (۷۹) قانون برنامه هفتم پیشرفت در سال ۱۴۰۲.....

فهرست شکل‌ها

۱۱	شکل ۱. نظام مسائل فصل زن، خانواده و جمعیت در برنامه هفتم پیشرفت.....
۱۵	شکل ۲. نمودار برآورد افزایش سنجه عملکردی نرخ خام ازدواج در سال ۱۴۰۷.....
۴۲	شکل ۳. خروجی‌های فنی برنامه هفتم پیشرفت در حوزه زنان، خانواده و جمعیت.....

ترسیم شاخص‌های نظارت بر فصل زن، خانواده و جمعیت در قانون برنامه هفتم پیشرفت

[10.22034/report.mrc.2025.1404.33.6.20927](https://www.majlis.ir/10.22034/report.mrc.2025.1404.33.6.20927)

چکیده

در این گزارش تلاش شده با هدف تسهیل و بهبود کیفیت در فرایند نظارت مستمر بر میزان و نحوه تحقق فصل شانزدهم قانون برنامه هفتم پیشرفت، به ترسیم شاخص‌های نظارت بر این فصل با محوریت فصل زن، خانواده و جمعیت پرداخته شود. علاوه بر این، بررسی ساختار فصل شانزدهم قانون برنامه هفتم پیشرفت از دیدگاه نظام مسئله‌شناسی، زمان‌بندی احکام، دستگاه‌های مسئول اجرا به‌عنوان پیش‌نیاز احصای شاخص‌های نظارتی نیز از دیگر محورهایی است که گزارش به آن پرداخته است. اگرچه در این گزارش مبتنی بر نامه‌نگاری با دستگاه‌های اجرایی و رجوع به داده‌های ثبتی تلاش شد وضعیت سنجه‌های عملکردی ماده (۷۹) قانون برنامه هفتم پیشرفت در سال پایه اجرای برنامه احصا شود، اما چالش‌هایی همچون نبود اجماع بر روی میزان برخی از شاخص‌ها در سال پایه (۱۴۰۲)، عدم تعیین متولیان تحقق سنجه عملکردی ماده (۷۹) و مشخص نبودن اقدامات اجرایی مرتبط با سنجه‌های ثبت‌محور و نتیجه‌گرا اشاره کرد.

به‌منظور رفع چالش‌های مذکور پیشنهادهایی همچون ضرورت تدوین آیین‌نامه اجرایی ذیل ماده (۷۹) توسط معاونت امور زنان و خانواده جهت تعیین دقیق نهاد‌های مسئول، تدوین آیین‌نامه‌ای برای شاخص‌های ثبت‌محور و نتیجه‌گرا با هدف شفاف شدن اقدامات مورد نیاز به‌منظور تحقق آنها با مشارکت سازمان برنامه و بودجه و دستگاه‌های ذی‌ربط داده شده است. علاوه بر این در مواردی که سنجه کمی ذیل ماده (۷۹) مورد اجماع نبوده یا ابهام داشته پیشنهاد عملیاتی جهت انتخاب یک شاخص داده شده است.

بیان / شرح مسئله

با توجه به گذشت یک سال از تصویب قانون برنامه هفتم پیشرفت در مجلس شورای اسلامی، ضرورت نظارت بر میزان و نحوه تحقق احکام آن ضرورت دارد. یکی از حوزه‌های برنامه هفتم پیشرفت که برای اولین بار در قالب یک فصل مستقل دیده شده حوزه زنان، خانواده و جمعیت است که نشان دهنده توجه ویژه نظام حکمرانی به این حوزه در تصمیم‌گیری‌ها و سیاستگذاری‌ها به‌عنوان یک حوزه فرابخشی است. در این گزارش که با هدف بهبود کیفیت بر نظارت پیشینی بر برنامه هفتم پیشرفت تنظیم شده، تلاش شد مبتنی بر مرور و ارزیابی داده‌های ثبتی و همچنین نامه‌نگاری با دستگاه‌های اجرایی، خروجی مورد انتظار احکام (شاخص‌های نظارت بر احکام مصوب) مورد بررسی قرار گیرد. باین حال، پیش‌نیاز این احصاء، تحلیل محتوا و ساختار فصل شانزدهم از منظر نظام مسئله‌شناسی، ویژگی‌های احکام از نظر زمان‌بندی، دستگاه اصلی متولی اجراست که به این موارد نیز در این گزارش پرداخته شده است.

نقطه نظرات / یافته‌های کلیدی

مبتنی بر تحلیل محتوای برنامه هفتم پیشرفت، مجموعه نظام مسائل حوزه زنان و خانواده را می‌توان شامل افزایش میانگین سن ازدواج و کاهش ازدواج و چالش‌های همسرگزینی در دنیای معاصر، کاهش نرخ باروری کل، افزایش طلاق، کاهش قبح سقط جنین، فقدان حمایت چندجانبه از زنان سرپرست خانوار و بدسرپرست، ضعف گفتمان‌سازی در فضای بین‌الملل در خصوص رویکرد جمهوری اسلامی ایران به حوزه زنان، عدم انسجام ساختارهای حوزه زنان و خانواده، فقدان تعادل میان مسئولیت‌های خانوادگی با فعالیت‌های اجتماعی، عدم بهره‌گیری از ظرفیت زنان در اشتغال، ضعف در نظام آماری حوزه زنان و خانواده، ضعف فعالیت‌های فرهنگی در حوزه خانواده و جوانی جمعیت، نابسامانی روش‌های نوین درمان ناباروری دانست.

یکی از نقاط تمایز قانون برنامه هفتم پیشرفت با سایر برنامه‌های گذشته، تعیین سنجه‌های عملکردی در ابتدای هر فصل و به تبع آن فصل ۱۶ با موضوع زن، خانواده و جمعیت است. بر این اساس، ذیل ماده (۷۹) قانون برنامه هفتم پیشرفت مهم‌ترین سنجه‌های عملکردی این حوزه احصاء شده و وضعیت پیشرفت هر یک در پایان برنامه در قالب درصد رشد مشخص شده است. به‌رغم مثبت بودن کلیت این اقدام که با هدف نظارت‌پذیری و تحقق بیشتر برنامه تهیه شده، بررسی وضعیت این شاخص‌ها در سال پایه (۱۴۰۲) نشان می‌دهد که برخی از شاخص‌ها با چالش‌هایی همچون دشواری در احصاء وضعیت سال پایه به دلیل فقدان اجماع در خصوص مفاهیم و یا عدم دسترسی به پژوهش‌های ملی پیرامون وضعیت فعلی آن، عدم تعیین متولی برای سنجه‌های عملکردی ماده (۷۹)، مشخص نبودن اقدامات ذیل سنجه‌های ثبتی - نتیجه‌محور، غلبه رویکرد حداقلی در تعیین اهداف کمی ذیل سنجه‌های عملکردی - فرایندی مرتبط با دستگاه‌های اجرایی مواجه هستند. باین وجود، با توجه به اینکه هدف این گزارش تلاش در پیشبرد قانون برنامه هفتم پیشرفت است؛ لذا در جدول زیر تلاش شده مبتنی بر داده‌های ثبتی و یا نامه‌نگاری با دستگاه‌های اجرایی وضعیت کمی این شاخص‌ها در سال شروع و در پایان برنامه احصاء شود. در مواردی که اجماع بر سر کلیت شاخص یا میزان کمی آن وجود نداشته نیز تلاش شده با هدف تسهیل در نظارت، یک شاخص مشخص که به نسبت مورد اجماع است، پیشنهاد شود.

سال پایان (مورد انتظار)	سال شروع	سنجه عملکردی		
		۱۴۰۷	۱۴۰۲	
۲۷,۳ سال	۲۸,۳ سال	اولین ازدواج مرد	یک سال	کاهش میانگین سن ازدواج
۲۳,۱ سال	۲۴,۱ سال	اولین ازدواج زن		
۳۰,۲ سال	۳۱,۲ سال	میانگین کل مرد		
۲۵,۲۷ سال	۲۶,۲۷ سال	میانگین کل زن		
۵,۵۶ در هر هزار نفر	۵,۳ در هر هزار نفر	افزایش ۵ درصدی نرخ خام ازدواج		افزایش نرخ ازدواج نسبت به جمعیت در سن ازدواج
۸,۰۷ در هر هزار نفر	۸,۵ در هر هزار نفر	کاهش ۵ درصدی طلاق متاهلان		کاهش نسبت طلاق ثبتي به جمعیت متاهلان
۲,۵ فرزند	۱,۵۴ فرزند	افزایش نرخ باروری کل		نرخ باروری کل
۱۲۳۱۱ دوره	۹۸۴۹ دوره	افزایش ۲۵ درصدی تعداد کارگاه‌ها و دوره‌های آموزشی		ترویج الگوهای صحیح همسرگزینی و ترغیب ازدواج به‌هنگام
۳۰۰۰۰ دوره	۲۴۰۰۰ دوره	افزایش ۲۵ درصدی تعداد کارگاه‌ها و دوره‌های آموزشی		افزایش مهارت‌های شغلی زنان
۳۸۵ مجوز	۳۰۸ مجوز	وزارت ورزش و جوانان	افزایش ۲۵ درصدی تعداد مجوز صادر شده	مراکز تخصصی مشاوره خانواده، ازدواج و پیشگیری از طلاق
۴۹۸ مجوز	۳۹۹ مجوز	قوه قضائیه		
عدم دریافت اطلاعات و در نتیجه عدم دسترسی به اطلاعات سال پایه		افزایش ۱۰ درصدی زیرساخت‌ها		افزایش سهم زیرساخت‌های شتابدهی نوآوری در حوزه زنان و خانواده
۲۷۳۰۰۰	۳۹۰۰۰۰ (با فرض برآورد سال ۹۸)	کاهش ۳۰ درصدی		کاهش سقط جنین غیر قانونی

پیشنهاد راهکارهای تقنینی، نظارتی یا سیاستی

با توجه به چالش‌های مذکور پیشنهاد‌های زیر به منظور بهبود فرایند نظارت بر احکام فصل شانزدهم قانون برنامه هفتم پیشرفت با موضوع زن، خانواده و جمعیت قابل طرح است:

■ تدوین آیین اجرایی ذیل ماده (۷۹) قانون برنامه هفتم پیشرفت توسط معاونت امور زنان و خانواده به منظور مشخص شدن نهاد‌های متولی با همکاری سازمان برنامه و بودجه کل کشور و سایر دستگاه‌های ذی‌ربط؛

■ تدوین آیین‌نامه اجرایی پیرامون اقدامات مورد نیاز برای تحقق سنجه‌های ثبتي - نتیجه‌محور همچون کاهش میانگین سن ازدواج، افزایش نرخ ازدواج به جمعیت در سن ازدواج، افزایش نرخ باروری کل و کاهش سقط جنین غیر قانونی - به علت عدم تعیین سازوکار یا اقدام مشخص در خصوص آنها در برنامه هفتم پیشرفت - توسط معاونت امور زنان و خانواده با همکاری دبیرخانه ستاد ملی جمعیت، سازمان برنامه و بودجه، وزارت ورزش و جوانان و سایر دستگاه‌های ذی‌ربط؛

■ انتخاب «شاخص نرخ خام ازدواج» برای سنجه عملکردی «افزایش نرخ ازدواج نسبت به جمعیت در سن ازدواج» با توجه به چالش‌های پیش روی احصای جمعیت در سن ازدواج؛

■ تعیین تکلیف سازمان برنامه و بودجه برای احکامی که فاقد زمان‌بندی یا نهاد متولی هستند؛

■ تدوین شاخص‌های کیفی جهت سنجش سنجش‌های فرایندی مبتنی بر اقدامات دستگاه‌های اجرایی در کنار شاخص کمی تعیین شده در برنامه؛

■ ضرورت تعیین مرجع واحد اعلام آمار نرخ باروری کل در کشور با هدف رفع اختلافات آماری در این حوزه توسط ستاد ملی جمعیت.

۱. مقدمه

قانون برنامه پنج‌ساله هفتم پیشرفت با بیش از دو سال تلاش در مجمع تشخیص مصلحت نظام، دولت سیزدهم و مجلس یازدهم در تاریخ ۱۴۰۳/۴/۴ برای اجرا در بازه زمانی ۱۴۰۳-۱۴۰۷ ابلاغ شد. این قانون مشتمل بر ۲۴ فصل، ۵۵ زیرفصل، ۱۲۰ ماده و ۴۸۱ بند است [۱]. یکی از نکات متمایز قانون برنامه هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی ایران در مقایسه با سایر برنامه‌ها، اختصاص یک فصل مجزا برای اولین بار به حوزه زن، خانواده و جمعیت است که نشان‌دهنده توجه ویژه نظام حکمرانی به این حوزه در تصمیم‌گیری‌ها و سیاست‌گذاری‌ها به‌عنوان یک حوزه فرابخشی است.

این گزارش به بررسی ساختار فصل زن، خانواده و جمعیت قانون برنامه هفتم پیشرفت از منظر نظام مسئله‌شناسی، ویژگی‌های احکام از نظر زمان‌بندی، تکلیفی یا ارشادی بودن، دستگاه اصلی متولی اجرا و خروجی مورد انتظار حکم (شاخص‌های نظارت بر احکام مصوب) خواهد پرداخت.

علاوه بر این، شناسایی و احصای وضعیت موجود سنجش‌های عملکردی مورد اشاره در فصل شانزدهم قانون برنامه هفتم پیشرفت به منظور نظارت عملیاتی‌تر و کارآمدتر حائز اهمیت است.

لذا با توجه به اینکه هدف این گزارش، ترسیم شاخص‌های نظارت بر فصل زن، خانواده و جمعیت در قانون برنامه هفتم پیشرفت است؛ پس از بیان ویژگی‌های متمایز برنامه هفتم پیشرفت با سایر برنامه‌ها، موارد مذکور در سطور فوق مورد بررسی قرار خواهد گرفت. روش مطالعه این گزارش، کتابخانه‌ای و مبتنی بر آمارهای رسمی ارائه شده در هر حوزه یا نامه‌نگاری با دستگاه‌های اجرایی است.

۲. نقاط متمایز قانون برنامه هفتم پیشرفت با سایر برنامه‌های گذشته

لازمه ارائه تصویری شفاف از فصل شانزدهم قانون برنامه هفتم پیشرفت در حوزه زنان و خانواده، ترسیم نقاط متمایز این برنامه با سایر برنامه‌های گذشته در حوزه زنان و خانواده است. به عبارت دیگر، سؤال این است که در این برنامه چه نقاط متمایز کلانی را در حوزه زنان و خانواده در مقایسه با سایر برنامه‌ها می‌توان نام برد. نگاهی به فصل زن، خانواده و جمعیت و مقایسه آن با سایر برنامه‌ها نشان از نقاط متمایز زیر است:

۲-۱. اختصاص فصلی مجزا به موضوع زن، خانواده و جمعیت

از قانون برنامه پنجم توسعه تاکنون شاهد اختصاص سرفصل در حوزه زنان و خانواده هستیم؛ با این تفاوت که در دو برنامه گذشته (پنجم و

ششم) این موضوع در کنار سایر موضوعات ذکر می‌شد و منحصر به زنان و خانواده نبوده است. به‌عنوان مثال، در برنامه پنجم بخش سرمایه اجتماعی، جوانان و خانواده ذیل فصل اجتماعی و در برنامه ششم توسعه سرفصل بیمه، سلامت و زنان و خانواده به این حوزه ورود کرده بودند، اما در برنامه هفتم پیشرفت برای اولین بار موضوع زن، خانواده و جمعیت به‌عنوان یک سرفصل مستقل ذکر شده که ضمن اینکه نشان‌دهنده توجه به اهمیت موضوع است، از تقلیل حوزه زنان و خانواده به‌عنوان یک حوزه فرابخشی به یک بخش مانند سلامت یا بیمه پرهیز شده است.

۲-۲. طراحی اهداف کمی سنجه عملکردی در این حوزه به‌منظور سنجش میزان تحقق برنامه

در قانون برنامه هفتم پیشرفت برای اولین بار ذیل هر فصل مهم‌ترین سنجه‌های عملکردی هر حوزه احصا شده و وضعیت پیشرفت هر یک در پایان برنامه مشخص شده است. در حوزه زنان و خانواده نیز شاهد این سنجه‌های عملکردی و ترسیم وضعیت تغییرات آن در پنج سال آینده هستیم. بر این اساس، برخلاف سایر برنامه‌های توسعه که در آنها انتظار از میزان تغییرات شاخص‌های مهم هر حوزه در انتهای برنامه مشخص نبود، برای اولین بار تلاش شده برخی از شاخص‌های مهم هر حوزه احصا و انتظار از روند تغییرات آنها در انتهای برنامه مشخص شود. البته لازم به ذکر است، اگرچه در قانون برنامه‌های اول و دوم توسعه در انتهای قانون، اهداف کلان کمی برنامه ذکر شده، اما توجه به این نکته ضروری است که شاخص‌های مذکور، عمدتاً شاخص‌های اقتصادی کلان (به‌غیر از موضوع نرخ باروری کل و نرخ رشد جمعیت) هستند. این در حالی است که در قانون برنامه هفتم پیشرفت، تعیین اهداف کمی ذیل هر فصل و مبتنی بر حوزه تخصصی صورت گرفته است.

۲-۳. توجه به مسائل مهم مغفول مانده برنامه‌های گذشته

در قانون برنامه هفتم پیشرفت برای اولین بار برخی از موضوعاتی که در سایر برنامه‌ها دیده نشده بود، مورد توجه قرار گرفته‌اند. از جمله این موارد می‌توان به موضوع فشار نقشی زنان شاغل و هم‌هنگی آن با امور خانوادگی، ضعف در بازنمایی گفتمان بین‌المللی جمهوری اسلامی ایران در خصوص زنان، کاهش قبح سقط جنین و ... اشاره کرد.

۳. نظام مسائل زنان، خانواده و جمعیت در برنامه هفتم پیشرفت

همان‌طور که ذکر شد؛ فصل شانزدهم قانون برنامه هفتم پیشرفت به حوزه زنان، خانواده و جمعیت اختصاص یافته است. نگاهی به مواد (۷۹، ۸۰ و ۸۱) قانون برنامه هفتم پیشرفت گویای تعدد نظام مسائل در این حوزه است:

شکل ۱. نظام مسائل فصل زن، خانواده و جمعیت در برنامه هفتم پیشرفت

مأخذ: یافته‌های تحقیق.

همان‌طور که ملاحظه می‌شود؛ نظام مسائل برنامه هفتم پیشرفت در حوزه زنان و خانواده بسیار گسترده بوده و موارد متعددی را دربر گرفته است. با این حال، راه حل در نظر گرفته شده برای هر یک از این مسائل یک شکل نبوده و در برخی موارد سیاستگذار با تکلیف به تدوین قانونی جامع در آن عرصه تلاش به حل مسئله کرده و در برخی موارد با اقدامات خردتر و عینی‌تر به مواجهه با مسئله پرداخته است. در خصوص حل برخی از مسائل نیز به‌طور مشخص برنامه یا اقدام دقیقی طراحی نشده و صرفاً انتظار برنامه از تغییر آن شاخص بیان شده است. به‌عنوان مثال، در خصوص کاهش میانگین سن ازدواج و افزایش نرخ ازدواج نسبت به جمعیت در سن ازدواج اقدام مشخصی در قانون برنامه متوجه دستگاه‌های اجرایی نیست.

۴. وضعیت شاخص‌های حوزه زنان و خانواده در نقطه شروع برنامه (سال ۱۴۰۲)

طبق مطالب پیش گفته، یکی از نقاط تمایز قانون برنامه هفتم پیشرفت با سایر برنامه‌های گذشته تعیین سنجه‌های عملکردی در ابتدای هر فصل و به تبع آن فصل ۱۶ با موضوع زن، خانواده و جمعیت است. یکی از مهم‌ترین اقدامات در راستای نظارت شفاف‌تر بر میزان تحقق احکام مصرح در برنامه و همچنین فهم درست میزان تحقق اهداف آن، ترسیم وضعیت موجود یا به عبارت بهتر نقطه صفر (سال پایه) در سال شروع برنامه است. علاوه بر این، این بررسی قابلیت اندازه‌گیری و تحقق‌پذیری شاخص‌های مذکور را نیز مورد سنجش قرار خواهد داد. نکته حائز اهمیت آنکه در این سنجه‌ها هدف کمی در پایان برنامه عمدتاً در قالب درصد رشد نشان داده شده، اما وضعیت موجود در سال ۱۴۰۲ بیان نشده و بر همین اساس ترسیم وضعیت موجود حائز اهمیت است. همچنین، توجه به این نکته ضروری است که سنجه‌های عملکردی ذکر شده در ماده (۷۹) برنامه همگی از یک جنس و ماهیت نبوده و در نتیجه نحوه ترسیم وضعیت سال پایه آنها نیز متفاوت خواهد بود. در جدول زیر وضعیت سنجه‌های عملکردی ماده (۷۹) قانون برنامه هفتم پیشرفت از حیث دستگاه مرتبط و وضعیت دسترسی به آمار آن بررسی شده است:

جدول ۱. وضعیت سنج‌های عملکردی ماده (۷۹) قانون برنامه هفتم پیشرفت از منظر دسترسی به داده سال پایه

سنج عملکردی	هدف کمی در پایان برنامه نسبت به سال پایه (۱۴۰۲)	واحد سنجش	دستگاه اصلی	دستگاه فرعی	وضعیت دسترسی به داده‌ها در سال پایه
ترویج الگوهای صحیح همسرگزینی و ترغیب از دواج به هنگام، آسان و پایدار متناسب با فرهنگ اسلامی- ایرانی و ظرفیت‌های بومی (در قالب برگزاری کارگاه‌ها و دوره‌های آموزشی)	رشد ۲۵ درصدی	تعداد کارگاه و دوره آموزشی	وزارت ورزش و جوانان	وزارت آموزش و پرورش، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی	نیازمند تجمیع آمار و نام‌نگاری با دستگاه‌های اجرایی
افزایش مهارت‌های شغلی زنان (در قالب برگزاری کارگاه‌ها و دوره‌های آموزشی)	رشد ۲۵ درصدی	تعداد کارگاه و دوره آموزشی	سازمان فنی و حرفه‌ای کشور	کلیه دستگاه‌های اجرایی ^۱	نیازمند تجمیع آمار و نام‌نگاری با دستگاه‌های اجرایی
مراکز تخصصی مشاوره خانواده، ازدواج و پیشگیری از طلاق	رشد ۲۵ درصدی	تعداد مراکز تخصصی	وزارت ورزش و جوانان، قوه قضائیه	سازمان بهزیستی، وزارت آموزش و پرورش، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری	نیازمند تجمیع آمار و نام‌نگاری با دستگاه‌های اجرایی
کاهش میانگین سن ازدواج	۱ سال	سن ازدواج	نیازمند طراحی برنامه عملیاتی توسط معاونت امور زنان و خانواده	دستگاه‌های اجرایی	داده ثبتی سازمان ثبت احوال
افزایش نرخ ازدواج نسبت به جمعیت در سن ازدواج	۵ درصد	نرخ ازدواج	نیازمند طراحی برنامه عملیاتی توسط معاونت امور زنان و خانواده	دستگاه‌های اجرایی	داده ثبتی سازمان ثبت احوال
کاهش نسبت طلاق ثبتی به جمعیت متأهلان	۵ درصد	نرخ طلاق	وزارت کشور	قوه قضائیه	داده ثبتی سازمان ثبت احوال
نرخ باروری کل	۲.۵ فرزند	نرخ باروری	ستاد ملی جمعیت	دستگاه‌های اجرایی	داده ثبتی سازمان ثبت احوال، مرکز آمار ایران
افزایش سهم زیرساخت‌های شتاب‌دهی نوآوری در حوزه زنان و خانواده در مقایسه با سایر زیرساخت‌ها (اعم از شرکت‌های دانش‌بنیان، خانه‌های خلاق و نوآوری، مؤسسات خلاق و نوآور در حوزه زنان، خانواده و کودکان)	۱۰ درصد	تعداد زیرساخت‌ها	معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری	وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان	نیازمند تجمیع آمار و نام‌نگاری با دستگاه‌های اجرایی
کاهش سقط جنین غیر قانونی	۳۰ درصد	میزان سقط جنین غیر قانونی	وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی	قوه قضائیه، دستگاه‌های فرهنگی	فقدان داده ملی در دسترس

مأخذ: نگارنده.

۱. از حیث ارتقای مهارت‌های بانوان زیرمجموعه.

در خصوص جدول فوق توجه به این نکته ضروری است که رصد وضعیت شاخص‌های مذکور در سال پایه اجرای برنامه (۱۴۰۲) به دلیل تفاوت ماهیت آنها از مسیر یکسان و واحدی تبعیت نمی‌کند. در رابطه با برخی از شاخص‌ها به علت ابتنابر داده ثبتي، امکان احصای وضعیت موجود آن شاخص در سال ۱۴۰۲ (به عنوان نقطه صفر برنامه) وجود دارد؛ با این حال، در مورد سایر سنجه‌های عملکردی که مبتنی بر عملکرد دستگاه‌های اجرایی هستند، احصای وضعیت نیاز به نامه‌نگاری با دستگاه‌ها و سازمان‌های اجرایی دارد که این مسئله سنجش وضعیت فعلی آنها را دشوارتر کرده است.

بر همین اساس در این گزارش، بررسی وضعیت سال پایه شاخص‌های مذکور در جدول ماده (۷۹) قانون برنامه هفتم پیشرفت در دو بخش داده‌های ثبتي و سنجه‌های مبتنی بر اقدامات دستگاه‌های اجرایی تبیین خواهد شد.

۴-۱. سنجه‌های عملکردی مبتنی بر داده ثبتي در ماده (۷۹) قانون برنامه هفتم پیشرفت (شاخص‌های نتیجه‌محور)

از بین سنجه‌های عملکردی مذکور در ماده (۷۹) قانون برنامه هفتم پیشرفت، ۴ شاخص را می‌توان مبتنی بر داده ثبتي احصا کرد: کاهش میانگین سن ازدواج، افزایش نرخ ازدواج نسبت به جمعیت در سن ازدواج، کاهش نسبت طلاق ثبتي به جمعیت متأهلان و نرخ باروری کل. این شاخص‌ها در حقیقت نوعی شاخص نتیجه‌ای^۱ هستند. شاخص نتیجه‌ای، معیاری است که نتیجه عملکرد را در یک جنبه خاص، اندازه‌گیری می‌کند. به عنوان مثال، شاخص نرخ ازدواج به جمعیت در معرض ازدواج یک شاخص نتیجه‌ای است؛ چرا که مبتنی بر نتیجه فعالیت‌ها و اقدامات در این حوزه متمرکز شده است.

اگر چه در نگاه اولیه به نظر می‌رسد سنجه‌های عملکردی مرتبط با شاخص‌های ثبتي (نتیجه‌محور)، با چالش‌چندانی در خصوص وضعیت موجود روبه‌رو نیستند؛ اما باید گفت، که برخلاف تصور موجود موانع زیر، دسترسی به آمار به‌روز و متقن در این حوزه را نیز با چالش‌هایی مواجه کرده است:

■ عدم برگزاری سرشماری در سال ۱۴۰۰ و در نتیجه برآوردی بودن برخی از متغیرهای مهم همچون جمعیت متأهلان کشور یا جمعیت در سن ازدواج؛

■ عدم دسترسی به آمار ایرانیان مقیم خارج از کشور به علت عدم اتصال داده‌های تردد به پایگاه اطلاعات جمعیت کشور؛

■ عدم تکمیل پروژه سببی-نسبی^۲ جهت بهره‌برداری آماری در احصای آمار جمعیت به تفکیک وضعیت تأهل؛

■ عدم ارسال سریع و دقیق اطلاعات به‌ویژه اطلاعات ازدواج و طلاق از سوی سازمان ثبت اسناد جهت تولید و انتشار به‌هنگام شاخص‌های ازدواج و طلاق؛

■ اختلاف نهادهای آماری در ارائه آمار نرخ باروری کل که گاهی منجر به ارائه داده‌های متفاوت از یکدیگر در یک بازه زمانی مشخص شده است. لذا برخلاف این انتظار که دسترسی بیشتر و سهل‌تری نسبت به شاخص‌های مرتبط با داده‌های ثبتي وجود دارد، احصای وضعیت موجود برخی از این سنجه‌های عملکردی با پیچیدگی‌هایی مواجه است که ارائه آمار به‌روز و همچنین پیش‌بینی روند تغییرات آن را طی پنج سال آینده با چالش مواجه می‌کند.

۴-۱-۱. کاهش میانگین سن ازدواج

اولین شاخصی که ذیل داده‌های ثبتي قابل دسترسی بوده و در ماده (۷۹) قانون برنامه هفتم پیشرفت ذکر شده، میانگین سن ازدواج است. توجه به این نکته ضروری است که ما در نظام آماری با دو میانگین سن ازدواج روبه‌رو هستیم: ۱. میانگین سن زوجین در اولین ازدواج و

1. Outcome Indicator

۲. پروژه سببی و نسبی ایجاد و تکمیل ارتباط فرزندی با پدر و مادر و همچنین ایجاد ارتباط زوجیت در پایگاه اطلاعات جمعیت کشور است.

این پروژه پایه و اساس ایجاد پایگاه خانواده و خانوار است؛ یعنی پایگاه اطلاعات جمعیت کشور از فردمحور به خانوادهمحور تغییر ماهیت خواهد داد. بر مبنای این پروژه مطالعات و پژوهش‌های جمعیتی با رویکردهای طولی امکان‌پذیر خواهد شد.

۲. میانگین کلی سن ازدواج که مشمول سن فرد در ازدواج‌های بعدی نیز می‌شود؛ به‌عنوان مثال، یک فرد ممکن است اولین ازدواج خود را در ۲۰ سالگی انجام داده باشد، اما پس از فوت همسر یا طلاق از او، مجدداً در ۳۰ سالگی تصمیم به ازدواج بگیرد. با توجه به اینکه در قانون برنامه هفتم پیشرفت اشاره‌ای به این نکته نشده که منظور از میانگین سن ازدواج، میانگین سن در اولین ازدواج است یا فارغ از دفعات ازدواج، کلیت میانگین مدنظر بوده، در ادامه هر دو میانگین مورد بررسی قرار خواهد گرفت. میانگین سن ازدواج در اولین بار بر دیگر کارکردهای نهاد خانواده از جمله تعداد فرزندان، انحرافات و آسیب‌های اجتماعی حوزه خانواده مانند کاهش روابط خارج از چارچوب ازدواج و ... مؤثر بوده و از این حیث حائز اهمیت است. از سوی دیگر، میانگین کلی سن ازدواج از حیث وضعیت سنی کلیه متأهلان (تعداد خانواده‌ها) و وضعیت باز ازدواج در جامعه مهم است، در نتیجه در این گزارش به هر دو میانگین پرداخته خواهد شد.

جدول ۲. میانگین سن ازدواج به تفکیک میانگین کل و ازدواج در مرتبه اول برای مردان و زنان [۲]

میانگین سن ازدواج				سال
زن		مرد		
ازدواج مرتبه اول	کل	ازدواج مرتبه اول	کل	
۲۳/۶	۲۵/۲۳	۲۷/۸	۳۰/۳	۱۴۰۰
۲۳/۹	۲۵/۸	۲۸/۰	۳۰/۸	۱۴۰۱
۲۴/۱	۲۶/۲۷	۲۸/۳	۳۱/۲	۱۴۰۲
۲۳/۱	۲۵/۲۷	۲۷/۳	۳۰/۲	پیش‌بینی برنامه هفتم برای سال ۱۴۰۷

همان‌طور که ملاحظه می‌شود تفاوت میانگین ازدواج در مرتبه اول با میانگین کل در مردان بیش از زنان است؛ به‌نحوی که تفاوت میانگین ازدواج مردان در مرتبه اول با میانگین کل ۲،۷ سال و در زنان ۱،۹ است. این بدین معناست که مردان پس از فوت یا طلاق از همسر مدت زمان بیشتری را در مقایسه با زنان مجرد مانده‌اند.

با توجه به اینکه هدف کمی تعیین شده برای این شاخص در پایان برنامه هفتم پیشرفت، کاهش یک‌ساله میانگین سن ازدواج تعیین شده است، لذا این انتظار می‌رود شاخص مذکور در سال ۱۴۰۷ به عدد ۲۳،۱ سال برای زنان و ۲۷،۳ سال برای مردان در ازدواج مرتبه اول و ۳۰،۲ سال برای مردان و ۲۵،۲۷ سال برای زنان در کل تغییر یابد.

توجه به این نکته ضروری است که یک سال کاهش در میانگین سن ازدواج طی ۵ سال کاهش قابل توجهی محسوب می‌شود و به‌نظر نمی‌رسد تحقق و دستیابی به آن به آسانی محقق شود؛ به‌ویژه آنکه در برنامه ذکر نشده که چه مجموعه اقداماتی باید صورت گیرد تا این تغییر در میانگین رخ دهد. به‌عبارت دیگر، برنامه یا اقدامات مشخصی ذیل دستگاه‌های اجرایی جهت نیل به این هدف پیش‌بینی نشده است. علاوه بر این، روند این شاخص طی سنوات اخیر افزایشی بوده است. به‌نظر می‌رسد؛ دولت باید ضمن تعیین متولی اصلی نهاد تحقق این شاخص برنامه یا راهبرد جامعی را نیز در این زمینه طراحی و اجرا کند. همچنین، سازمان برنامه و بودجه نیز باید در موافقت‌نامه‌های سالیانه خود با دستگاه‌های اجرایی، این موارد را لحاظ نماید.

۲-۱-۴. افزایش نرخ ازدواج نسبت به جمعیت در سن ازدواج

یکی دیگر از سنجه‌های عملکردی مورد اشاره در ماده (۷۹) قانون برنامه هفتم پیشرفت، نرخ ازدواج نسبت به جمعیت در سن ازدواج است. همان‌طور که ملاحظه می‌شود، شاخص از دو بخش تشکیل شده: الف) تعداد ازدواج، ب) جمعیت در سن ازدواج. برای احصای وضعیت این

شاخص از چند منظر می‌توان ورود کرد. با توجه به ذکر نرخ ازدواج یکی از شاخص‌هایی که با آن می‌توان سنجه عملکردی مطرح شده را احصا کرد نرخ خام ازدواج است.

• نرخ خام ازدواج (میزان عمومی ازدواج)

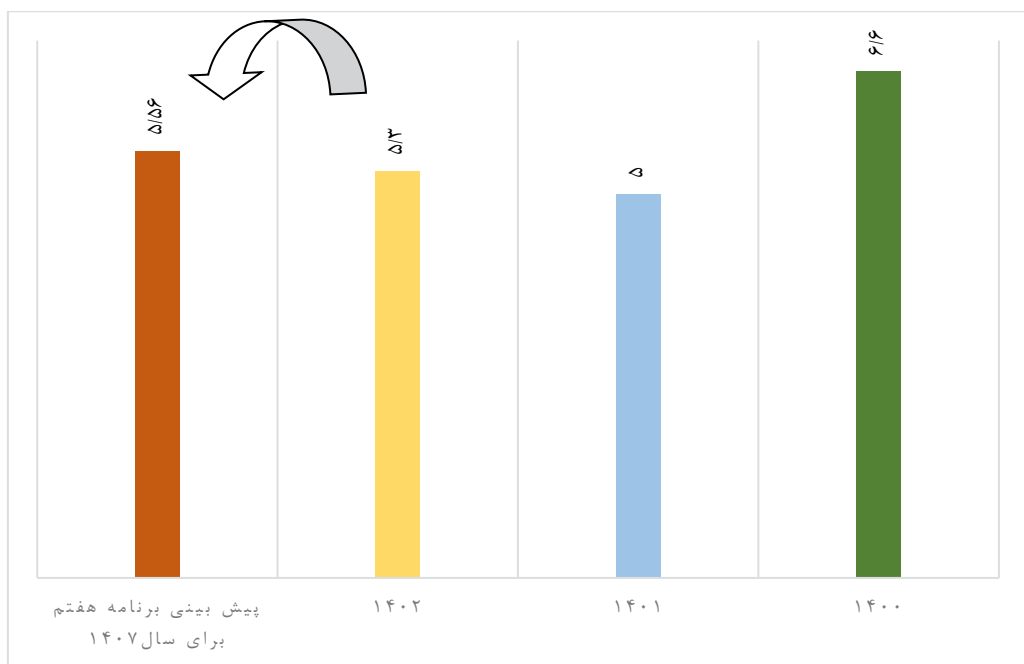
شاخص نرخ خام ازدواج از طریق تقسیم تعداد ازدواج‌ها بر کل جمعیت کشور به دست می‌آید و به صورت تعداد رویداد برای هر هزار نفر زن و مرد ایرانی ساکن بیان می‌شود. براساس اعلام سازمان ثبت احوال کشور این شاخص در سال ۱۴۰۲، ۵٫۳ در هر هزار نفر برآورد شده است. علاوه بر این، در ماده (۷۹) قانون برنامه هفتم پیشرفت نیز ذکر شده انتظار می‌رود این شاخص در سال ۱۴۰۷ با ۵ درصد رشد مواجه شود. در جدول زیر نرخ خام ازدواج در سال‌های ۱۴۰۰ الی ۱۴۰۲ و پیش‌بینی مورد انتظار در برنامه هفتم پیشرفت ذکر شده است.

جدول ۳. نرخ خام ازدواج در سال‌های ۱۴۰۰ الی ۱۴۰۲ و پیش‌بینی آن برای سال ۱۴۰۷ [۳]

سال	نرخ خام ازدواج (در هر هزار نفر)
۱۴۰۰	۶/۶
۱۴۰۱	۵/۰
۱۴۰۲	۵/۳
پیش‌بینی برنامه هفتم برای سال ۱۴۰۷ (برآورد محقق)	۵/۵۶

در شکل زیر روند تغییر این شاخص قابل ملاحظه است:

شکل ۲. نمودار برآورد افزایش سنجه عملکرد نرخ خام ازدواج در سال ۱۴۰۷ [۳]

بر این اساس و با توجه به برآورد رشد ۵ درصدی برنامه هفتم، پیشرفت انتظار است این شاخص در سال ۱۴۰۷ به ۵,۵۶ برسد. بدین معنا که از هر ۱۰۰۰ نفر ۵,۶ نفر ازدواج خواهند کرد. هر چند توجه به این نکته ضروری است که در این شاخص جمعیت کشور و نه جمعیت در معرض ازدواج به عنوان مخرج کسر قرار می‌گیرد؛ لذا می‌توان گفت این شاخص از دقت کافی برخوردار نیست. به عبارت دیگر، با توجه به اینکه همه افراد جمعیت بنابر قانون، شرع یا عرف امکان ازدواج ندارند، در نظر گرفتن تمام ایرانیان در مخرج کسر باعث بزرگ شدن غیر واقعی رویدادها می‌شود [۳].

• نرخ ازدواج به جمعیت در سن ازدواج

همان‌طور که گفته شد؛ یکی از سنجه‌های مورد نظر قانون برنامه هفتم پیشرفت «نرخ ازدواج به جمعیت در سن ازدواج» است. مطابق با تعاریف آماری به نظر می‌رسد آنچه در اینجا هدف قانونگذار بوده، میزان خالص ازدواج است. شاخص میزان خالص ازدواج حاصل تقسیم تعداد ازدواج روی داده به جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر ایرانی است و به صورت تعداد رویداد به ازای هر هزار نفر ایرانی ۱۰ ساله و بیشتر تفسیر می‌شود. با این حال، به علت مبهم بودن هدف قانونگذار از «سن ازدواج» و همچنین عدم دسترسی به آمار دقیق افراد در معرض ازدواج احصای این شاخص به صورت شفاف و مورد اجماع با چالش مواجه است. لذا مبتنی بر اینکه ملاک سن ازدواج را «سن قانونی» در نظر بگیریم یا سن عرفی و همچنین اینکه سن عرفی چه عددی ملاک قرار گیرد، میزان این شاخص متفاوت خواهد بود. گفتنی است؛ لازمه کاهش این سنجه عملکردی مطابق با اهداف برنامه هفتم پیشرفت، افزایش آمار ازدواج در مقابل ثابت ماندن جمعیت در معرض ازدواج است. طبیعی است که متناسب با آنکه جمعیت در سن ازدواج در سال ۱۴۰۷ چه میزان در نظر گرفته شود و با چه میزان ازدواج رخ دهد می‌تواند نتایج متفاوتی را در بر داشته باشد.

با توجه به مطالب فوق در ادامه تلاش می‌شود جمعیت در معرض ازدواج در سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۷ برآورد شود. در جدول زیر برآورد مرکز آمار ایران از جمعیت گروه‌های سنی مختلف در سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۷ جهت احصای این شاخص ذکر شده است. همان‌طور که ذکر شد؛ علت برآوردی بودن جمعیت افراد در هر گروه سنی عدم برگزاری سرشماری در سال ۱۴۰۰ است.

جدول ۴. برآورد جمعیت گروه‌های سنی مختلف در سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۷ [۴] (هر هزار نفر)

جمع			برآورد جمعیت بر اساس گروه سنی در سال ۱۴۰۷	جمع			برآورد جمعیت بر اساس گروه سنی در سال ۱۴۰۲
زن	مرد	کل		زن	مرد	کل	
۲۶۵۴	۲۷۷۷	۵۴۳۱	۰-۴ ساله	۲۸۲۴	۲۹۵۴	۵۷۷۸	۰-۴ ساله
۲۸۱۹	۲۹۴۷	۵۷۶۶	۵-۹ ساله	۳۴۹۹	۳۶۸۱	۷۱۸۰	۵-۹ ساله
۳۴۹۶	۳۶۷۶	۷۱۷۲	۱۰-۱۴ ساله	۳۳۱۸	۳۴۹۵	۶۸۱۳	۱۰-۱۴ ساله
۳۳۱۵	۳۴۸۸	۶۸۰۴	۱۵-۱۹ ساله	۲۸۹۶	۳۰۳۵	۵۹۳۱	۱۵-۱۹ ساله
۲۸۹۲	۳۰۲۶	۵۹۱۸	۲۰-۲۴ ساله	۲۶۵۲	۲۷۶۸	۵۴۱۹	۲۰-۲۴ ساله
۲۶۴۷	۲۷۵۸	۵۴۰۵	۲۵-۲۹ ساله	۲۸۷۷	۲۹۶۰	۵۸۳۷	۲۵-۲۹ ساله
۲۸۷۰	۲۹۴۹	۵۸۱۹	۳۰-۳۴ ساله	۳۷۰۶	۳۷۸۱	۷۴۸۷	۳۰-۳۴ ساله
۳۶۹۴	۳۷۶۴	۷۴۵۸	۳۵-۳۹ ساله	۴۲۸۵	۴۳۵۷	۸۶۴۲	۳۵-۳۹ ساله
۴۲۶۴	۴۳۲۷	۸۵۹۱	۴۰-۴۴ ساله	۳۸۱۱	۳۸۹۶	۷۷۰۷	۴۰-۴۴ ساله
۳۷۸۰	۳۸۵۱	۷۶۳۱	۴۵-۴۹ ساله	۲۹۲۴	۳۰۲۳	۵۹۴۷	۴۵-۴۹ ساله

جمع			برآورد جمعیت بر اساس گروه سنی در سال ۱۴۰۷	جمع			برآورد جمعیت بر اساس گروه سنی در سال ۱۴۰۲
زن	مرد	کل		زن	مرد	کل	
۲۸۸۴	۲۹۶۱	۵۸۴۵	۵۰-۵۴ ساله	۲۴۴۴	۲۵۱۲	۴۹۵۶	۵۰-۵۴ ساله
۲۳۸۹	۲۴۲۱	۴۸۱۱	۵۵-۵۹ ساله	۲۰۴۹	۲۰۵۵	۴۱۰۴	۵۵-۵۹ ساله
۱۹۷۵	۱۹۳۱	۳۹۰۶	۶۰-۶۴ ساله	۱۶۹۶	۱۶۴۱	۳۳۳۷	۶۰-۶۴ ساله
۱۵۹۰	۱۴۷۸	۳۰۶۷	۶۵-۶۹ ساله	۱۳۳۰	۱۲۴۲	۲۵۷۲	۶۵-۶۹ ساله
۱۱۸۳	۱۰۴۵	۲۲۲۸	۷۰-۷۴ ساله	۸۹۵	۷۷۰	۱۶۶۵	۷۰-۷۴ ساله
۷۲۲	۵۷۸	۱۳۰۰	۷۵-۷۹ ساله	۵۳۴	۴۳۹	۹۷۳	۷۵-۷۹ ساله
۵۸۷	۴۵۱	۱۰۳۸	۸۰ ساله و بیشتر	۵۱۷	۴۶۳	۹۸۱	۸۰ ساله و بیشتر
۴۳۷۶۳	۴۴۴۲۷	۸۸۱۹۰	جمع	۴۲۲۵۸	۴۳۰۷۲	۸۵۳۲۹	جمع

همان‌طور که ملاحظه می‌شود؛ در جدول فوق جمعیت هر گروه سنی در سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۷ از سوی مرکز آمار ایران برآورد شده است. حال به منظور احصای شاخص مدنظر سیاستگذار در برنامه هفتم پیشرفت این نکته حائز اهمیت است که جمعیت در سن ازدواج شامل چه گروه سنی است؟ آیا جمعیت بالاتر از ۱۰ سال را باید ملاک محاسبه قرار داد یا ۱۵ سال به بالا؟ از سوی دیگر، یک فرد ۷۰ ساله یا حتی ۶۰ ساله آیا همچنان در معرض ازدواج تلقی می‌شود؟ با توجه به اینکه اتفاق نظر مشخصی در این زمینه در بین کارشناسان وجود ندارد؛ طبیعتاً نمی‌توان نرخ ازدواج به جمعیت در سن ازدواج را نیز به شکل واحد و مورد اجماع احصا کرد. به عبارت بهتر، نظر به اینکه کودکانی که در سنین کوچک‌تر از سن قانونی ازدواج (برای دختران ۱۳ سال و برای پسران ۱۵ سال) قرار دارند و سالمندانی که شرایط ازدواج ندارند؛ بخش‌هایی از جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر را تشکیل می‌دهند و این زیرمجموعه از افراد جمعیت با احتمال کمتری در معرض ازدواج قرار دارند. بر این اساس، منطقی‌تر آن است که این گروه از محاسبه مدنظر قرار نگیرند؛ باین‌حال، اجماع کارشناسی در این زمینه با چالش مواجه است.

به‌عنوان نمونه، در صورتی که در سال ۱۴۰۲ جمعیت در سن ازدواج از ۱۵ سال تا ۵۰ سال فرض گرفته شود، با ۴۶ میلیون و ۹۷۰ هزار نفر جمعیت در سن ازدواج مواجه هستیم. علاوه بر این، با توجه به وقوع ۴۸۱۳۹۵ ازدواج در سال ۱۴۰۲، نرخ ازدواج به جمعیت در سن ازدواج ۱۰٫۲ در هر هزار خواهد بود. بدین معنا که از هر ۱۰۰۰ نفر جمعیت در سن ازدواج، ۱۰ نفر ازدواج می‌کنند. مطابق با جدول فوق، جمعیت در سن ازدواج در سال ۱۴۰۷، ۴۷ میلیون و ۶۲۶ هزار برآورد شده است. در صورتی که نرخ ازدواج به جمعیت در سن ازدواج نیز مطابق با هدف‌گذاری برنامه هفتم پیشرفت ۵ درصد رشد کند، این سنجه باید بعد از ۵ سال به ۱۰٫۷ در هر هزار نفر افزایش یابد. این بدین معناست که در سال ۱۴۰۷ باید ۵۰۹۵۹۸ مورد ازدواج صورت گیرد که به معنی رشد ۶ درصدی تعداد خام ازدواج است. طبیعتاً زمانی که سن ازدواج ۱۰ سال به بالا فرض گرفته شود یا در صورتی که تمامی افراد زیر ۶۰ سال به‌عنوان جمعیت در سن ازدواج فرض گرفته شوند، این سنجه متفاوت خواهد بود. تمامی نکات فوق صرفاً شاهدهی بر پیچیده بودن محاسبه و پیش‌بینی این شاخص آماری برای سال ۱۴۰۷ است. افزون بر اینکه متولی تحقق این شاخص و همچنین اقدامات دستگاه‌های اجرایی جهت تحقق آن نیز ذکر نشده و همین مسئله بر ابهامات شاخص دامنه زده است.

با توجه به مطالب گفته شده و عدم اجماع کارشناسی در خصوص بازه سنی و تعداد جمعیت در سن ازدواج و با هدف فراهم کردن بستر نظارتی مناسب از تحقق شاخص‌های قانون برنامه هفتم پیشرفت، پیشنهاد می‌شود؛ شاخص نرخ خام ازدواج به‌عنوان

ملاک سنجه عملکردی «افزایش نرخ ازدواج نسبت به جمعیت در سن ازدواج» قرار گیرد.

۳-۱-۴. کاهش نسبت طلاق ثبتی به جمعیت متأهلان

یکی دیگر از شاخص‌هایی که در قانون برنامه هفتم پیشرفت مورد اشاره قرار گرفته، کاهش طلاق است. شاخص مورد توجه در این سنجه عملکردی، کاهش نسبت طلاق ثبتی به جمعیت متأهلان است. برای سنجش طلاق شاخص‌های متعددی وجود دارد که یکی از متداول‌ترین آنها شاخص نرخ خام طلاق (میزان عمومی) که نسبت تعداد طلاق‌ها به جمعیت کشور است و تمامی جمعیت کشور اگرچه در معرض طلاق نباشند را در برمی‌گیرد. بر همین مبنا، با توجه به اینکه همه افراد واقع در مخرج کسر در معرض طلاق نیستند؛ این شاخص، شاخص مناسبی نیست و در مقابل شاخص طلاق متأهلان (نسبت طلاق ثبتی به جمعیت متأهلان) جایگزین شده است.

شاخص طلاق متأهلان (میزان بازتعریف شده طلاق) از تقسیم تعداد طلاق رخ داده به‌ازای هر ۱۰۰۰ نفر زن ایرانی متأهل (خانواده زوجی) به دست می‌آید. با توجه به اینکه کودکان، افراد هرگز ازدواج نکرده و بیوگان (افرادی که همسران خود را در اثر طلاق یا مرگ و میر از دست داده‌اند) در معرض طلاق نیستند؛ این شاخص برای محاسبه وضعیت طلاق از دقت بیشتری نسبت به شاخص‌های دیگر برخوردار است [۵]. علت انتخاب زنان متأهل در مخرج کسر این است که براساس فرهنگ عرفی، ارزشی و قوانین حقوقی و فقهی کشور، هر زن متأهل فقط در یک خانواده زوجی امکان عضویت دارد که با طلاق آن خانواده منحل خواهد شد. بر این اساس، تعداد زنان متأهل را می‌توان مصداق فراوانی خانواده‌های ایرانی دانست.

در جدول زیر میزان طلاق متأهلان از سال ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۲ مبتنی بر داده‌های سازمان ثبت احوال کشور ذکر شده است. با توجه به اینکه هدف کمی برنامه هفتم پیشرفت کاهش ۵ درصدی میزان طلاق متأهلان است؛ این انتظار وجود دارد که این شاخص در سال ۱۴۰۷ به ۸,۰۷ کاهش یابد. با این حال، با توجه به برآوردی بودن جمعیت متأهل در کشور احصای این شاخص با چالش‌های متعدد همراه است؛ چراکه مبتنی بر برآورد میزان جمعیت افراد متأهل (زنان متأهل) این شاخص می‌تواند تغییر یابد. علاوه بر این، با توجه به برآوردی بودن نرخ زنان متأهل و عدم دسترسی بودن آمار زنان متأهل در سال ۱۴۰۷ نمی‌توان نرخ خام طلاق مورد انتظار در سال ۱۴۰۷ را اعلام کرد.

جدول ۵. میزان طلاق متأهلان از سال ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۲ [۶]

میزان طلاق متأهلان	سال ۱۳۹۵	سال ۱۴۰۰	سال ۱۴۰۱	سال ۱۴۰۲	پیش‌بینی برنامه هفتم پیشرفت برای سال ۱۴۰۷
کل کشور	۸,۵	۸,۹	۸,۹	۸,۵	۸,۰۷

۴-۱-۴. افزایش نرخ باروری کل

نرخ باروری کل نیز یکی دیگر از سنجه‌های مطرح در ماده (۷۹) قانون برنامه هفتم پیشرفت است. این سنجه مهم‌ترین سنجه نشان‌دهنده میزان فرزندآوری در جامعه است؛ چراکه نشان می‌دهد که هر زن واقع در سن باروری (۱۵-۴۹ سالگی) چند فرزند به دنیا می‌آورد. با این حال، احصای آن با چالش‌های متعددی مواجه بوده و در سال‌های اخیر به یکی از آمارهای نسبتاً بحث‌برانگیز در این حوزه تبدیل شده است.

تشتت در آمار نرخ باروری کل در بین دستگاه‌های مختلف آماری و عدم به‌روزرسانی مستمر آن از جمله چالش‌هایی است که در حوزه استخراج این داده وجود دارد. لذا، برای محاسبه شاخص میزان باروری کل، از یک سو تعداد مولید ثبت شده تا یک سال پس از وقوع در هر سال به تفکیک شهرستان محل سکونت (محل اقامت مادر) و برحسب گروه‌های سنی مادران نیاز است و از سوی دیگر، آمار جمعیت زنان واقع در سن باروری (۱۵-۴۹ ساله). گفتنی است؛ عدم اجرای سرشماری نفوس و مسکن در سال ۱۴۰۰ جهت دستیابی به اطلاعات فوق‌عللی اصلی چالش‌های مذکور است. همچنین، عدم دسترسی به آمار مهاجرت بین شهرستان‌ها و استان‌های کشور به علت عدم به‌روزرسانی مستمر آدرس پستی

افراد و تطبیق آن با کد ملی از جمله چالش‌های دیگری است که پیش روی احصای نرخ باروری کل وجود دارد. در حال حاضر از منظر حقوقی بین مرکز آمار ایران و سازمان ثبت احوال کشور بر سر مرجعیت اعلام نرخ باروری کل اختلاف نظر وجود دارد [۷] و هر یک از دو نهاد مذکور، به صورت مستقل نسبت به اعلام این نرخ اقدام می‌کنند. در جدول زیر میزان نرخ باروری کل اعلام شده توسط سازمان ثبت احوال کشور و مرکز آمار ایران ذکر شده است.

جدول ۶. مقایسه نرخ باروری کل از سال ۱۴۰۰ تا ۱۴۰۳ مبتنی بر اعلام مرکز آمار ایران و سازمان ثبت احوال کشور

سال	نرخ باروری کل برای ایرانیان سازمان ثبت احوال کشور [۲]	نرخ باروری کل برای ایرانیان مرکز آمار ایران [۸]
۱۴۰۰	۱,۵۸	۱,۶۵
۱۴۰۱	۱,۵۴	-
۱۴۰۲	۱,۵۴	-
۱۴۰۳	۱,۴۴	-
پیش‌بینی برنامه هفتم برای سال ۱۴۰۷	۲,۵	-

همان‌طور که ملاحظه می‌شود؛ تفاوت نرخ باروری کل اعلامی بین ثبت احوال کشور و مرکز آمار ایران در سال ۱۴۰۰ قابل توجه است. از سوی دیگر، نرخ باروری کل پس از سال ۱۴۰۰ توسط مرکز آمار ایران به‌روزرسانی نشده است. بدین ترتیب می‌توان گفت تعدد آمارهای اعلامی از میزان نرخ باروری کل چالش‌های متعددی را برای سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان، دستگاه‌های اجرایی و کارشناسان به وجود آورده است. لازم به ذکر است؛ با توجه به اینکه منطبق بر تبصره بند «ت» ماده (۱) قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت اعطای بسیاری از حمایت‌ها و مشوق‌های قانون منوط به کمتر بودن نرخ باروری شهرستان محل زادگاه پدر یا فرزند از ۲,۵ فرزند است، ضرورت به‌روزرسانی و دقت در اعلام این آمار در کنار تعیین نهاد مرجع اعلام نرخ باروری کل احساس می‌شود.

در قانون برنامه هفتم پیشرفت منطبق بر سیاست‌های کلی برنامه ۱ سنجه عملکردی نرخ باروری کل مورد انتظار در پایان برنامه ۲,۵ فرزند اعلام شده است. به عبارت دیگر، برخلاف سایر شاخص‌های ماده (۷۹) که در آنها نرخ رشد اعلام شده بود، در این شاخص عدد کمی مورد انتظار در پایان برنامه مشخص شده است. حال سؤال این است؛ برای تحقق نرخ باروری ۲,۵ فرزند در سال ۱۴۰۷، وضعیت رشد نرخ باروری کل در هر سال چگونه باید باشد؟

روش‌های متعددی جهت محاسبه نرخ رشد نرخ باروری کل از ۱,۵۴ در سال ۱۴۰۲ به ۲,۵ فرزند در سال ۱۴۰۷ وجود دارد. در روش خطی می‌توان نرخ رشد ثابتی را در نظر گرفته و سالیانه میزان نرخ باروری را متناسب با آن برآورد کرد. در این حالت با فرض رشد خطی ثابت ۰,۱۸۴، نرخ باروری کل از سال ۱۴۰۲ تا ۱۴۰۷ قابل برآورد بوده که در جدول زیر محاسبه شده است.

۱. «۱۶»- افزایش نرخ باروری و مولید به حداقل ۲,۵ طی پنج سال با حمایت همه‌جانبه از فرزندآوری و رفع موانع و ایجاد مشوق‌های مؤثر و اصلاح فرهنگی.

جدول ۷. برآورد رشد نرخ باروری کل مورد انتظار قانون برنامه هفتم پیشرفت از سال ۱۴۰۲ تا ۱۴۰۷ با روش خطی

سال	نرخ باروری کل برای ایرانیان سازمان ثبت احوال کشور	پیش‌بینی رشد نرخ باروری کل با روش خطی در طول اجرای برنامه
۱۴۰۲	۱,۵۴	۱,۵۴
۱۴۰۳	۱,۴۴	۱,۷۳
۱۴۰۴		۱,۹۲
۱۴۰۵		۲,۱۱
۱۴۰۶		۲,۳۰
		پیش‌بینی قانون برنامه هفتم برای سال ۱۴۰۷
		۲,۵

مأخذ: یافته‌های تحقیق.

با این حال، محاسبه نرخ رشد علاوه بر روش خطی با روش پلکانی نیز ممکن است. در روش پلکانی فرض بر این است که تأثیر سیاست‌ها و مداخلات جمعیتی بر نرخ باروری کل به یک میزان نیست و بنابراین نباید انتظار نرخ رشد یکسان در هر سال داشت؛ بلکه نرخ رشد شکل تدریجی دارد. به نحوی که در ابتدا با یک شیب ملایم رشد رخ خواهد داد و هرچه سیاست‌ها تثبیت‌تر شوند، رشد بیشتری را تجربه خواهیم کرد. در جدول ۸ تلاش شده مبتنی بر یک نرخ رشد فرضی پلکانی میزان نرخ باروری مورد انتظار قانون برنامه هفتم در هر سال برآورد شود.

جدول ۸. برآورد رشد نرخ باروری کل مورد انتظار قانون برنامه هفتم پیشرفت از سال ۱۴۰۲ تا ۱۴۰۷ با روش پلکانی

سال	افزایش نسبت به سال قبل	نرخ باروری کل مورد انتظار	توضیح
۱۴۰۲	-	۱,۵۴	شروع سیاست
۱۴۰۳	۰,۸	۱,۶۲	آشنایی نسبی جامعه با سیاست‌ها
۱۴۰۴	۰,۱۸	۱,۸۰	گسترش سیاست‌ها
۱۴۰۵	۰,۲۵	۲,۰۵	تثبیت سیاست‌ها
۱۴۰۶	۰,۲۵	۲,۳۰	تأثیر محسوس سیاست‌ها
۱۴۰۷	۰,۲۰	۲,۵۰	رسیدن به هدف

مأخذ: همان.

با این حال، توجه به این نکته ضروری است که در حال حاضر نرخ باروری کل موجود از آنچه در قانون برنامه هفتم پیشرفت مورد انتظار است، فاصله قابل توجهی دارد. علاوه بر این، در قانون برنامه هفتم پیشرفت اقدامات قابل توجهی جهت تحقق این هدف پیش‌بینی نشده است. لذا توجه به این نکته ضروری است که به‌نظر نمی‌رسد اجرای صرف قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت بتواند این هدف (افزایش نرخ باروری کل به ۲,۵ فرزند) را محقق کند؛ چراکه از یک سو اجرای این قانون نتوانسته نرخ باروری را در طول سال‌های اجرا افزایش دهد و از سوی دیگر عمده اثرگذاری این قانون به دلیل اتکاب بر روی مشوق‌های اقتصادی در سال‌های اولیه بوده و به‌مرور اثرگذاری آن به‌طور طبیعی کاسته خواهد شد. بر این اساس، طراحی سیاست‌های متمایز از قانون مبتنی بر خلأهای موجود و همچنین تعیین برخی از

گروه‌های اجتماعی که اجرای سیاست‌ها، اثر بیشتری بر آنها نسبت به سایرین دارد، ضرورت دارد.

مرور شاخص‌های ثبت‌محور (نتیجه‌محور) نشان می‌دهد؛ عمده این شاخص‌ها فاقد اقدامات راهبردی مشخص ذیل خود جهت رسیدن به هدف تعیین شده در قانون برنامه هفتم هستند. همچنین، در برخی از موارد تحقق شاخص مذکور به علت تأثیرپذیری از عوامل مختلف و یا فاصله عمیق میان آنچه موجود است با هدف برنامه، به آسانی میسر نیست. لذا به نظر می‌رسد؛ تصویب یک آیین‌نامه جامع و عملیاتی در خصوص شاخص‌های ثبت‌محور و مشخص شدن متولی هر مورد ذیل آن ضرورت دارد.

۲-۴. سنجه‌های مبتنی بر عملکرد دستگاه‌های اجرایی در ماده (۷۹) قانون برنامه هفتم پیشرفت (شاخص‌های فرایندی)

برخی از سنجه‌های عملکردی مورد اشاره در برنامه هفتم پیشرفت مربوط به اقدامات دستگاه‌های اجرایی و ضرورت ارتقای آنهاست. ماهیت این شاخص‌ها در حقیقت عملکرد دستگاه‌های اجرایی و اقدامات تخصصی آنها و مبتنی بر خوداظهاری است. این شاخص‌ها را می‌توان شاخص‌های فرایندی^۱ نیز نامید. شاخص‌های فرایندی به اقداماتی اشاره دارند که در مسیر رسیدن به نتایج و اهداف نهایی دنبال می‌شوند. این شاخص‌ها فرایند اجرا و پیاده‌سازی برنامه‌ها را اندازه‌گیری می‌کنند، نه نتیجه نهایی آنها. به‌عنوان مثال، افزایش تعداد مراکز مشاوره و ازدواج یک اقدام اجرایی در جهت کاهش طلاق یا ارتقای کیفیت ازدواج است.

همچنین، با توجه به اینکه در جدول ماده (۷۹) قانون برنامه هفتم پیشرفت، اشاره‌ای به دستگاه متولی هر یک از این شاخص‌ها نشده و در انتهای جدول، صرفاً معاونت امور زنان و خانواده ریاست جمهوری مکلف به ارائه گزارش عملکرد سالیانه در خصوص این شاخص‌ها به مجلس شده است؛ نهاد متولی هر یک از این سنجه‌ها مبهم بوده و این مسئله را باید یکی از نقاط ضعف برنامه در این حوزه دانست. به عبارت بهتر، به علت عدم تعیین دستگاه اجرایی مشخص در این حوزه، ممکن است نهادهای متولی هر یک از شاخص‌های مذکور یا تکلیفی را متوجه خود در این زمینه ندادند یا با ابهام در اقدامات روبه‌رو باشند. علاوه بر این، مشخص نبودن نهاد متولی، فرایند نظارت را نیز با چالش مواجه کرده است.

ترویج الگوهای صحیح همسرگزینی و ترغیب از دواج به‌هنگام، آسان و پایدار متناسب با فرهنگ اسلامی-ایرانی و ظرفیت‌های بومی (در قالب برگزاری کارگاه‌ها و دوره‌های آموزشی)، افزایش مهارت‌های شغلی زنان (در قالب برگزاری کارگاه‌ها و دوره‌های آموزشی)، مراکز تخصصی مشاوره خانواده، ازدواج و پیشگیری از طلاق، افزایش سهم زیرساخت‌های شتاب‌دهی نوآوری در حوزه زنان و خانواده در مقایسه با سایر زیرساخت‌ها (اعم از شرکت‌های دانش‌بنیان، خانه‌های خلاق و نوآوری، مؤسسات خلاق و نوآور در حوزه زنان، خانواده و کودکان) و کاهش سقط جنین غیرقانونی از جمله شاخص‌های مبتنی بر عملکرد دستگاه‌های اجرایی است.

با توجه به اینکه ممکن است دستگاه‌های متعددی اقدامات مذکور در این بخش را پوشش دهند؛ جهت جمع‌آوری اطلاعات مرتبط با هر بخش با دستگاه‌های مختلف نامه‌نگاری شده است. بر این اساس، قوانین مرتبط با شرح وظایف دستگاه‌ها و یا آیین‌نامه‌های مصوب هیئت‌وزیران ملاک متولی تلقی کردن دستگاه‌های ذیل هر سنجه است.

۱-۲-۴. ترویج الگوهای صحیح همسرگزینی و ترغیب از دواج به‌هنگام، آسان و پایدار متناسب با فرهنگ اسلامی-ایرانی و ظرفیت‌های بومی (در قالب برگزاری کارگاه‌ها و دوره‌های آموزشی)

اولین سنجه مبتنی بر عملکرد و اقدامات دستگاه‌های اجرایی، ترویج الگوهای صحیح همسرگزینی و ترغیب از دواج به‌هنگام، آسان و پایدار متناسب با فرهنگ اسلامی-ایرانی و ظرفیت‌های بومی (در قالب برگزاری کارگاه‌ها و دوره‌های آموزشی) است. همان‌طور که پیشتر هم ذکر شد در قانون برنامه هفتم پیشرفت اشاره‌ای به نهاد و دستگاه متولی این اقدام نشده و اولین اقدام شناسایی نهاد متولی در این حوزه است.

توجه به این نکته ضروری است که در این سنجه عملکردی اشاره‌ای به زمان برگزاری دوره‌ها از حیث قبل، حین یا پس از ازدواج نشده است. با این حال، نظر به اینکه متولی دوره‌های حین ازدواج وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی بوده و این دوره‌ها برای تمامی زوجین در آستانه/حین ازدواج برگزار می‌شود و بنابراین رشد در خصوص آن معنا ندارد؛ لذا به نظر می‌رسد، هدف قانونگذار در این سنجه عملکردی، دوره‌های حین ازدواج نبوده است. علاوه بر این، با توجه به ادبیات به کار رفته در متن سنجه که در آن به «ترغیب ازدواج به هنگام، آسان و پایدار متناسب با فرهنگ اسلامی-ایرانی» اشاره شده است؛ به نظر می‌رسد، آنچه در اینجا مدنظر بوده، دوره‌های قبل از ازدواج باشد و دوره‌های پس از ازدواج را نیز در بر نمی‌گیرد.

مبتنی بر **قانون اهداف، وظایف و اختیارات وزارت ورزش و جوانان** مصوب ۱۳۹۹/۷/۸، ذیل بند «پ» وظایف وزارت در حوزه جوانان، موضوع «اتخاذ تدابیر مناسب برای تسهیل تشکیل خانواده و ترویج فرهنگ فرزندآوری در زوج‌های جوان با استفاده از ظرفیت تمامی دستگاه‌های اجرایی ذی‌ربط و خیرین» و «حمایت و توانمندسازی جوانان با ایجاد مراکز تخصصی مشاوره ازدواج و خانواده در راستای تحقق سیاست‌های کلی جمعیت» مورد اشاره قرار گرفته است.

هیئت دولت نیز در مصوبه «تکلیف دستگاه‌های اجرایی به تدوین محتوا و اجرای برنامه‌های آموزشی مرتبط با حوزه زنان و خانواده» به شماره ۸۴۴۰/ت/۵۵۶۸۱ مورخ ۱۳۹۷/۶/۲۷، وزارتخانه‌های ورزش و جوانان، علوم، تحقیقات و فناوری و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی موظف کرده نسبت به تدوین محتوا و اجرای برنامه‌های آموزشی به شرح جداول پیوست که تأیید شده به مهر دفتر هیئت دولت است، اقدام کنند [۹]. در جدول پیوست این مصوبه، وزارت ورزش و جوانان با همکاری معاونت امور زنان و خانواده، شورای فرهنگی اجتماعی زنان و خانواده، وزارت آموزش و پرورش، وزارت علوم تحقیقات و فناوری، سازمان تبلیغات اسلامی، مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه، سازمان صدا و سیما و سازمان‌های مردم‌نهاد مکلف به برگزاری دوره‌های آموزشی در جهت آماده‌سازی جوانان برای انتخاب همسر، ترویج و آموزش ازدواج آسان به هنگام و آگاهانه شده است.^۱

۱. گفتنی است؛ در این مصوبه وزارت علوم، تحقیقات و فناوری نیز مکلف به دوره‌های آموزشی قبل از ازدواج شده، اما به علت عام نبودن مخاطب و تمرکز آن بر دانشجویان در این گزارش این دستگاه ملاک نگرفته است.

جدول ۹. وضعیت نهاد متولی آموزش‌های قبل از ازدواج [۱۰]

آموزش‌های خانواده قبل از ازدواج							
ردیف	دستگاه متولی	گروه هدف	حوزه قبل از ازدواج	حوزه حین ازدواج	پس از ازدواج	دستگاه همکار	اقدامات دستگاه متولی
۱	وزارت ورزش و جوانان	عموم خانواده‌ها، جوانان و والدین	*		*	<p>معاونت رئیس جمهور در امور زنان و خانواده، شورای فرهنگی - اجتماعی زنان و خانواده، وزارت آموزش و پرورش، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، سازمان تبلیغات اسلامی، مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه، سازمان صدا و سیما، جمهوری اسلامی ایران، سازمان مردم نهاد</p>	<p>۱. تدوین محتواهای آموزشی با مشارکت دستگاه‌های همکار</p> <p>۲. برگزاری دوره‌های آموزشی در جهت آماده‌سازی جوانان برای انتخاب همسر، به‌هنگام ترویج و آموزش ازدواج آسان، به‌هنگام و آگاهانه، معیارهای صحیحی انتخاب همسر، پایبندی‌های اخلاقی، آموزش حقوق و وظایف والدین و فرزندان برای گروه‌های مختلف جوانان (غیر دانشجو) ۳. صدور مجوز برای دستگاه‌های مجری در حیطه آموزش‌های قبل از ازدواج ۴. نظارت، رصد و پایش اقدامات آموزشی دستگاه‌ها در حیطه آموزش‌های قبل از ازدواج برای جوانان غیردانشجو ۵. ارائه گزارش دوره‌ای از آموزش‌های قبل از ازدواج در جوانان غیردانشجو به ستاد ملی زن و خانواده</p>

با توجه به مطالب فوق برگزاری دوره‌های آموزش قبل از ازدواج جزء وظایف ذاتی وزارت ورزش و جوانان است.

مبتنی بر دستورالعمل برگزاری دوره‌های آموزشی پیش از ازدواج در سال ۱۴۰۳، این دوره‌ها به صورت یک دوره ۸ ساعته آموزشی و به صورت حضوری (۴ کارگاه آموزشی ۲ ساعته مستمر برای هر فرد شرکت کننده) برگزار می‌شود. این دوره‌ها در سطح کشور رایگان است. مخاطبان این دوره‌ها، دانش آموزان، کارمندان و کارگران جوان، سربازان، جوانان مشاغل آزاد و غیر شاغل، بسیجیان، طلاب جوان و دیگر اقشار جوانان هستند.

نظر به اینکه متولی اصلی این سنجه عملکردی، وزارت ورزش و جوانان است، وضعیت دوره‌های برگزار شده به همراه تعداد شرکت کنندگان در آنها، در سال ۱۴۰۲ مبتنی بر نامه نگاری^۱ با این دستگاه به شرح زیر است:

۱. پاسخ وزارت ورزش و جوانان به شماره ۷/۱۵۳۴۱/ص مورخ ۱۴۰۳/۱۱/۳ به نامه مرکز پژوهش‌ها به شماره ۱۳۱۸۰/۱۶۲۰۰-۸۲ مورخ ۱۴۰۳/۱۰/۲۶.

جدول ۱۰. تعداد کارگاه‌ها و تعداد شرکت‌کنندگان در دوره‌های آموزشی پیش از ازدواج وزارت ورزش و جوانان در سال ۱۴۰۲ [۱۱]

ردیف	نام استان	تعداد کارگاه	تعداد شرکت‌کنندگان	ردیف	نام استان	تعداد کارگاه	تعداد شرکت‌کنندگان
۱	آذربایجان شرقی	۶۲۹	۵۷۴۵۴	۱۷	فارس	۶۶۹	۱۳۱۱۷
۲	آذربایجان غربی	۲۶۹	۶۱۴۶	۱۸	قزوین	۱۷۰	۲۳۰۳
۳	اردبیل	۲۶۱	۵۱۲۳	۱۹	قم	۷۹۲	۲۲۶۶۵
۴	اصفهان	۶۱۰	۱۵۴۶۴	۲۰	کردستان	۱۷۴	۵۸۰۳
۵	البرز	۳۵۰	۶۷۷۳	۲۱	کرمان	۲۷۸	۵۴۰۵
۶	ایلام	۱۲۷	۳۱۱۳	۲۲	کرمانشاه	۲۲۴	۵۸۰۶
۷	بوشهر	۱۷۱	۳۳۰۶	۲۳	کهگیلویه و بویراحمد	۹۹	۲۷۱۰
۸	تهران	۸۳۲	۱۸۳۶۴	۲۴	گلستان	۳۰۰	۷۵۷۲
۹	چهارمحال و بختیاری	۲۶۲	۳۸۶۱	۲۵	گیلان	۵۰۳	۱۲۶۶۸
۱۰	خراسان جنوبی	۲۹۴	۴۲۹۳	۲۶	لرستان	۲۴۵	۶۳۹۱
۱۱	خراسان شمالی	۱۶۰	۳۶۶۲	۲۷	مازندران	۱۷۸	۳۳۶۲
۱۲	خراسان رضوی	۲۶۰	۱۰۱۰۲	۲۸	مرکزی	۱۳۶	۳۴۲۵
۱۳	خوزستان	۴۷۸	۹۵۵۸	۲۹	هرمزگان	۲۱۳	۱۰۳۷۷
۱۴	زنجان	۲۳۵	۵۸۰۷	۳۰	همدان	۲۱۰	۱۰۱۹۴
۱۵	سمنان	۲۶۹	۷۶۳۳	۳۱	یزد	۲۱۲	۸۹۳۴
۱۶	سیستان و بلوچستان	۲۳۹	۷۶۰۴				
	مجموع						۳۰۵۳۴۸

همان‌طور که ملاحظه می‌شود؛ در مجموع ۹۸۴۹ کارگاه با ۳۰۵۳۴۸ شرکت‌کننده در سراسر کشور برگزار شده است. با توجه به سنجش عملکردی قانون برنامه هفتم پیشرفت، مبنی بر رشد ۲۵ درصدی این کارگاه‌ها در پایان سال ۱۴۰۷، این انتظار وجود دارد که در سال ۱۴۰۷، ۱۲۳۱۱ کارگاه با ۳۸۱۶۸۵ شرکت‌کننده از سوی وزارت ورزش و جوانان برگزار شود که به‌نظر نمی‌رسد تحقق چنین آماری بعد از ۵ سال دشوار باشد. بر این اساس می‌توان گفت؛ در انتخاب این شاخص شاهد غلبه رویکرد حداقلی و غیر تحول‌ساز هستیم؛ به‌ویژه آنکه مبتنی بر دستورالعمل امکان‌برگزاری دوره‌ها به‌صورت مجازی در سامانه ملی از دواج و مشاوره با هماهنگی ستاد وجود دارد. همچنین، انتظار می‌رود آنچه در این شاخص مورد توجه قرار گیرد؛ افزایش کیفیت دوره‌های آموزشی و همچنین تعیین شاخص‌هایی برای اولویت‌بندی جوانان جهت شرکت در این دوره‌های آموزشی در کنار تقویت ظرفیت‌های بومی کلاس‌های آموزشی، بسترسازی برای افزایش تعداد شرکت‌کنندگان و پوشش حداکثری جامعه جوان است.

علاوه بر این، در صورتی که این دوره‌ها به شکل کاملاً تخصصی برگزار شود، امکان صدور یک گواهینامه ملی به شرکت‌کنندگان و سپس منوط شدن برخی از تسهیلات به افرادی که این دوره‌ها را گذرانده‌اند، وجود دارد. این اقدام می‌تواند نقش موثری در افزایش تمایل جوانان به شرکت در این دوره‌ها و افزایش اثربخشی آنها داشته باشد.

۲-۲-۴. افزایش مهارت‌های شغلی زنان (در قالب برگزاری کارگاه‌ها و دوره‌های آموزشی)

یکی دیگر از سنجش‌های مبتنی بر اقدامات دستگاه‌ها در ماده (۷۹) برنامه هفتم پیشرفت، افزایش مهارت‌های شغلی زنان (در قالب برگزاری کارگاه‌ها و دوره‌های آموزشی) است. با توجه به اینکه در این بند برگزاری کارگاه و دوره آموزشی جهت افزایش مهارت‌های شغلی زنان مدنظر بوده و نظر به اینکه سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای کشور «طراحی، تدوین و اجرای برنامه‌های آموزش فنی، حرفه‌ای و مهارتی غیررسمی به صورت دولتی، غیردولتی، نیمه‌دولتی (تعاملی) و مشارکت بین‌المللی در قالب آموزش‌های حضوری (مستقیم)، نیمه‌حضوری و مجازی براساس نیاز بازار کار در حرف و مشاغل مختلف» مبتنی بر [قانون اساسنامه سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای کشور](#) مصوب ۱۴۰۲ را برعهده دارد؛ می‌توان گفت تحقق این شاخص وظیفه سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای کشور است.

براساس نامه‌نگاری صورت گرفته با سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای کشور تعداد زنان بهره‌مند از دوره‌های مهارت‌افزایی شغلی در این سازمان به شرح زیر است:

جدول ۱۱. تعداد زنان شرکت‌کننده در دوره‌های آموزشی برگزار شده توسط سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای کشور در راستای مهارت‌افزایی شغلی زنان در سال ۱۴۰۲ [۱۲]

نام استان	آسیب‌دیدگان اجتماعی (خانواده‌های آسیب‌دیده از اعتیاد)	افراد دارای معلولیت	پنجاهندگان و اتباع خارجی	دانش‌آموختگان و فارغ‌التحصیلان دانشگاهی	دانش‌آموزان	دانشجویان	زنان خاندان	زنان سرپرست خانوار و اعضای خانواده‌هایشان	زندانیان	ساکنین سکوتگاه غیررسمی	ساکنین مناطق روستایی	ساکنین مناطق محروم مرزی	عشایر	کودکان کار و خیابان	مهارت‌آموزی متقاضیان	مشمولان بیمه بیکاری	معتادین بهبودیافته	جمع کل
آذربایجان شرقی	۱۳۴	۳۱	-	۴۰۴	۱۲۵۳	۹۱۰	۴۰۹	۴۸۴	۵۱۲	۲۰۲	۸۷۶	۵۷	۶۰	۲۳	۲۷۸۶	۳۹	۰	۸۱۸۰
آذربایجان غربی	۶۷	۵۱	-	۲۳۷	۱۵۷۲	۱۰۳۳	۵۹۲	۴۳۴	۳۵۱	۵۰۹	۱۹۲۶	۲۰	۲۲۱		۴۵۳۶	۰	۴۰	۱۱۵۸۹
اردبیل	۵۰	۰	-	۱۸	۴۵۹	۲۵۶	۹۷۸	۱۶۶	۱۷	۴۵۵	۸۵۶	۲۴۸	۱۰۲		۳۲۰۸	۰	۲۲	۶۸۳۵
اصفهان	۷۸۸	۴۵۰	۵۰	۱۴۶۶	۵۷۵۵	۲۱۶۵	۲۳۳۴	۱۰۷۵	۲۸۷	۱۱۸۰	۳۴۶۷		۳۲۱	۲۰۱	۹۲۶۶	۱۳۹	۱۷۱	۲۹۱۱۵
البرز	۲۵۰	۷۶	۲۴	۳۹۳	۵۸۳	۵۸۶	۹۷۱	۱۳۸۱	۲۵۰	۸۳۲	۴۸۰		۹۱	۱۲	۱۷۶۵	۰	۳۹	۷۷۳۳
ایلام	۲۵	۷۰	۲۹	۴۵	۱۵۶۹	۱۷۹	۳۹۰	۴۹۵	۶۴	۴۶۱	۱۰۰۹		۹۴		۲۴۶۷	۰	۰	۶۸۹۷
بوشهر	۱۷۴	۵۹	۱۵	۱۳۰	۱۷۳۸	۷۴۱	۴۹۹	۷۷۳	۲۴	۴۳۰	۱۵۷۳	۴۶	۱۰۱	۰	۲۷۸۹	۳۶	۹	۹۱۳۷
تهران	۲۲۶	۹۹	-	۳۵۳	۴۳۹۴	۸۶۴	۷۳۴	۹۹۲	۲۹۹	۲۰۳	۴۲۵			۲۰	۵۲۴۰	۸	۶	۱۳۸۶۳
چهارمحال و بختیاری	۲۴۱	۹۵	-	۲۵۲	۹۱۵	۲۱۰	۶۸۳	۵۳۰	۴۳	۱۵۴	۲۰۰۳		۵۳۲	۱۰	۱۶۱۴	۵۹	۱	۷۳۴۲
خراسان جنوبی	۳۲۷	۶۴	۲۴	۱۶۳	۴۳۹۳	۷۳۶	۱۱۳۲	۳۰۶	۱۹۵	۳۶۵	۸۸۹	۴۹۱	۴۱۹	۲۱	۱۵۵۰	۰	۲۷۲	۱۱۳۴۷
خراسان رضوی	۶۱۶	۲۱۲	۱۱۰	۳۶۷	۲۳۶۳	۱۵۸۵	۲۱۲۶	۱۴۲۰	۱۰۸۷	۱۰۹۷	۳۸۳۶	۲۵۹	۳۲۰	۲۶۵	۷۵۲۲	۰	۲۴۳	۲۳۴۲۸
خراسان شمالی	۹۲	۴۴	-	۵۵	۶۴۲	۵۵۴	۱۸۴	۲۷۹	۳۲	۲۶۵	۶۵۸	۲۵	۸۰	۰	۱۸۵۳	۰	۸۷	۴۸۵۰

نام استان	آسیب‌دیدگان اجتماعی (خانواده‌های آسیب‌دیده از اعتیاد)	افراد دارای معلولیت	پناهندگان و اتباع خارجی	دانش‌آموختگان و فارغ‌التحصیلان دانشگاهی	دانش‌آموزان	دانشجویان	زنان خانه‌دار	زنان سرپرست خانوار و اعضای خانواده‌هایشان	زندانیان	ساکنین سکونتگاه غیررسمی	ساکنین مناطق روستایی	ساکنین مناطق محروم مرزی	عشایر	کودکان کار و خیابان	مهارت‌آموزی	مشمولان بیمه بیکاری	بهبودیافته معتادین	جمع کل
خوزستان	۱۸۵	۲۱۱	۲۴	۳۳۸	۵۷۸۶	۷۷۷	۲۱۷۲	۹۷۷	۱۶۰	۷۸۹	۱۸۲۶	۵۸۴	۳۱۴	۲۴۰	۷۱۹۵	۱	۰	۲۱۵۷۹
زنجان	۳۴۱	۷۱	-	۲۷۶	۱۴۶۸	۵۷۶	۱۳۰۰	۶۲۱	۱۶۹	۴۹۷	۱۶۹۱	-	۵۱	۴	۲۷۶۱	۳۰	۰	۹۸۵۶
سمنان	۱۱۶	۱۵۶	۲۵	۲۴۳	۲۲۸۲	۶۳۸	۶۲۵	۲۳۹	۱۳۹	۴۶۵	۸۸۹	-	۱۶۳	۳۷	۲۷۶۶	۱۷	۷۳	۸۸۷۳
سیستان و بلوچستان	۱۱۵	۱۲۲	-	۳۲۴	۲۳۵۳	۵۱۶	۳۲۹	۴۳۶	۳۳۳	۱۹۰۲	۱۳۰۸	۵۲۸	۳۹	۲۷	۵۰۸۸	۴۵	۴۵	۱۳۵۱۰
فارس	۴۲۷	۲۷۴	۵۴	۲۸۷	۲۶۶۵	۱۰۸۶	۷۵۲	۵۴۶	۲۷۲	۳۷۷	۳۱۷۹	۳۲۹	۸۶۰	۶۳	۸۰۳۵	۴	۵۶	۱۹۲۶۶
قزوین	۷۱	۷۶	۰	۲۳۶	۵۴۵	۲۹۰	۸۳۰	۳۴۸	۱۴	۵۱۸	۹۰۸	-	-	۵۹	۱۲۶۷	-	۰	۵۱۶۲
قم	۴۷	۴۹	۵۶	۹۹	۱۶۷	۲۶۸	۴۸۵	۲۴۸	۵۸	۳۰۹	۴۴۴	-	۷۴	۲۲	۱۹۶۲	۲۳	۲۳	۴۳۱۱
کردستان	۹۶	۱۱۴	-	۴۴	۲۸۳	۳۰۱	۴۱۲	۱۶۳	۴۰	۳۳۸	۶۷۵	۲۹۷	-	۳۹	۱۰۲۰	۱۲	۰	۳۸۳۴
کرمان	۶۹	۱۰۷	۸۴	۹۶	۹۲۹	۱۱۷۵	۱۸۴	۲۷۱	۱۴۱۲	۶۳۳	۱۰۰۳	۷۶	۲۶۹	۹	۲۵۵۰	۰	۶۲	۸۹۲۹
کرمانشاه	۱۴۴	۱۰۵	۲۶	۱۶۶	۶۲۱	۴۱۷	۳۲۸	۴۹۶	۹۶	۵۸۸	۵۱۵	۴۱۱	۰	۵۳	۱۲۵۸	۱۰	۱۶	۵۲۵۰
کهگیلویه و بویراحمد	۲۴۷	۱۲۶	-	۱۳۶	۲۷۰۴	۴۳۷	۱۱۷۰	۵۷۲	۶۹	۴۵۹	۱۲۷۵		۱۲۶	۳۸	۳۲۱۰	۲	۴۸	۱۰۶۱۹
گلستان	۴۱۴	۲۴۳	۵۱	۳۹۹	۱۶۹۱	۴۳۵	۱۲۶۲	۵۴۲	۱۱۹	۹۴۵	۳۶۸۶	۷۵	۹۷	۶۵	۳۲۲۴	۱۶	۱۳۴	۱۳۳۹۸
گیلان	۱۳۰	۴۰	-	۴۷۲	۱۲۶۲	۷۰۷	۶۷۹	۴۷۶	۲۶۹	۲۶۴	۱۳۳۹	۳۳	۱۲	۹۹	۳۷۶۵	۱۰	۳۲	۹۵۸۹
لرستان	۲۰۱	۸۸	۰	۳۱۵	۲۹۰۸	۵۵۸	۲۸۰	۶۷۵	۸۵	۱۰۱۵	۷۵۰	۹۸	۶۳	۰	۳۶۶۳	۱۶	۴۲	۱۰۷۵۷
مازندران	۸۱	۸۸	-	۲۴۸	۲۱۴۴	۵۷۴	۶۵۸	۵۵۲	۱۸۸	۴۴۹	۱۹۳۲	۴۵	۸۵	۷۳	۴۲۴۷	۲۹	۶۶	۱۱۴۵۹
مرکزی	۵۶	۹۰	۲۵	۲۱۰	۱۵۲۹	۵۱۶	۹۰۴	۳۰۶	۲۲۱	۴۹۶	۸۱۱		۷	۲۹	۲۹۷۲	۱۷۰	۴۰	۸۳۸۲

نام استان	آسیب‌دیدگان اجتماعی (خانواده‌های آسیب‌دیده از اعتیاد)	افراد دارای معلولیت	پناهندگان و اتباع خارجی	دانش‌آموختگان و فارغ‌التحصیلان دانشگاهی	دانش‌آموزان	دانشجویان	زنان خانه‌دار	زنان سرپرست خانوار و اعضای خانواده‌هایشان	زندانیان	ساکنین سکونتگاه غیررسمی	ساکنین مناطق روستایی	ساکنین مناطق محروم مرزی	عشایر	کودکان کار و خیابان	مهارت‌آموزی متقاضیان	مشمولان بیمه بیکاری	معتادین بهبودیافته	جمع کل
هرمزگان	۶۶	۷۸	۳۳	۴۲	۴۵۱	۵۱۲	۵۶۶	۴۰۵	۰	۵۶۸	۱۴۶۹	۳۰	۹۷	۳۳	۱۳۲۰	۴۷	۰	۵۷۱۷
همدان	۲۳۷	۱۳۱	-	۳۹۷	۲۳۰۱	۶۱۸	۱۰۱۸	۱۰۶۹	۱۴۴	۷۱۶	۲۴۲۲		۱۸۹	۰	۲۶۲۸	۷۲	۹۵	۱۲۰۳۷
یزد	۱۲۴	۲۲۶	۲۲۰	۳۵۶	۲۹۵۶	۹۰۹	۳۱۴۲	۱۰۷	۲۹۱	۳۷۱	۹۷۲		۴۹	۴۷	۳۸۷۴	۱۶	۱۲۶	۱۳۷۸۶
جمع کل	۶۱۵۷	۳۶۴۶	۸۵۰	۸۵۶۷	۶۰۶۸۱	۲۱۱۲۹	۲۸۱۲۸	۱۷۳۸۴	۷۲۴۰	۱۷۸۵۲	۴۵۰۹۲	۳۶۵۲	۴۸۳۶	۱۴۸۹	۱۰۷۴۰۱	۷۴۸	۱۷۷۸	۳۳۶۶۳۰

سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای کشور مطابق با شرح وظیفه ذاتی خود و همچنین تکالیفی که در سایر قوانین برعهده آن گذاشته شده، دوره‌های مهارت‌آموزی را برگزار می‌کند. به‌عنوان مثال، در ماده (۱۰) قانون «[قانون ساماندهی و حمایت از مشاغل خانگی](#)» مصوب ۱۳۸۹/۳/۸ ذکر شده «وزارت کار و امور اجتماعی موظف است با هماهنگی سایر دستگاه‌های مسئول، آموزش‌های مهارتی و فنی مورد نیاز صاحبان کسب و کار خانگی را به تناسب بازار کار، معین و به تصویب ستاد برساند» یا در ماده (۷) «[قانون جامع حمایت از حقوق معلولان](#)» مصوب ۱۳۸۳/۲/۱۶ ذیل تبصره «۴» ذکر شده «سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای کشور موظف است آموزش‌های لازم فنی و حرفه‌ای را متناسب با بازار کار برای معلولان به‌صورت رایگان و تلفیقی تأمین نماید». بر این اساس اطلاعات ارسال شده از این سازمان، مجموعه **مخاطبین زن** دوره‌های مهارت‌آموزی سازمان به ۱۷ مورد^۱ قابل تقسیم است.

همان‌طور که ملاحظه می‌شود؛ زنان متقاضی مهارت‌آموزی (عموماً زنان جویای کار) با فراوانی ۱۰۷۴۰۱ مورد و سپس زنان دانش‌آموز با فراوانی ۶۰۶۸۱ مورد بیشترین سهم را در بین زنان بهره‌مند از خدمات آموزشی سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای در راستای مهارت‌افزایی شغلی زنان دارا هستند. سهم ناچیز زنان سرپرست خانوار (۱۷ هزار و ۳۸۴ مورد) از دوره‌های مهارت‌افزایی شغلی بسیار قابل تأمل بوده و بر ضرورت فعالیت پررنگ‌تر نهادهای حمایتی همچون کمیته امداد امام خمینی (ره) و سازمان بهزیستی جهت معرفی این افراد و همچنین ضرورت فرهنگ‌سازی در خصوص این دوره‌ها و تقویت اثربخشی آنها تأکید دارد. بنابر اعلام سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای کشور، رصد و ارزیابی اشتغال صرفاً برای کارجویان در گروه هدف متقاضیان مهارت‌آموزی در سال ۱۴۰۲ نشان می‌دهد ۶۰ درصد این افراد موفق به اشتغال شده‌اند؛ با این حال، راستی‌آزمایی این مسئله نیازمند رصد افراد در خصوص تناسب نوع دوره آموزشی برگزار شده با شغلی است که در حال حاضر فرد در آن حضور دارد.

همان‌طور که در جدول فوق ملاحظه می‌شود؛ ۳۳۶ هزار و ۶۳۰ زن در اقصای مختلف از دوره‌های مهارت‌آموزی بهره‌جسته‌اند و با توجه به اینکه پیش‌بینی این حکم در قانون برنامه هفتم پیشرفت رشد ۲۵ درصدی این شاخص است؛ لذا این انتظار وجود دارد که در پایان برنامه این شاخص به آموزش ۴۲۰ هزار و ۷۸۷ مورد ارتقا یابد که به‌نظر می‌رسد هدف دشواری نبوده و هدف کمی در دسترس برای این سازمان نیز پیش‌بینی شده است.

علاوه بر این، مبتنی بر مصاحبه تلفنی با کارشناسان سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای به‌طور میانگین در هر دوره ۱۴ نفر شرکت می‌کنند که با توجه به شرکت ۳۳۶ هزار و ۶۳۰ زن در دوره‌های یاد شده، می‌توان گفت ۲۴ هزار دوره توسط این سازمان برگزار می‌گردد که باید تا انتهای برنامه به ۳۰ هزار دوره افزایش یابد.

۳-۲-۴. افزایش مراکز تخصصی مشاوره خانواده، ازدواج و پیشگیری از طلاق

یکی دیگر از سنجه‌های عملکردی کمی ذکر شده در ذیل ماده (۷۹) قانون برنامه هفتم پیشرفت، رشد ۲۵ درصدی مراکز تخصصی مشاوره خانواده، ازدواج و پیشگیری از طلاق است. همان‌طور که پیشتر نیز گفته شد؛ در ماده (۷۹) قانون برنامه هفتم پیشرفت نهاد متولی هر یک از این سنجه‌ها تعیین نشده است.

در خصوص این شاخص توجه به این نکته ضروری است که موضوع «توسعه مراکز تخصصی مشاوره خانواده، ازدواج و پیشگیری از طلاق» ذیل یک نهاد یا سازمان واحد پیگیری نمی‌شود و در حال حاضر با تعدد دستگاه‌ها و سازمان‌ها در راستای اعطای مجوز در این حوزه مواجه هستیم و همین مسئله رصد وضعیت این شاخص در سال شروع برنامه را با چالش مواجه می‌کند. بررسی مرکز پژوهش‌های مجلس در گزارش «رصد و تحلیل وضعیت مراکز مشاوره خانواده وابسته به دستگاه‌ها» نشان می‌دهد ساختار خدمات‌دهی روان‌شناسی و مشاوره به‌خصوص مشاوره خانواده (قبل، حین و پس از تشکیل) در ایران در یک دستگاه متمرکز نبوده و ترکیبی از سازمان‌ها یا دستگاه‌هایی است که یا ۱. قوانین

۱. در مجموع اقصای مخاطب این آموزش‌های سازمان، ۱۸ گروه هستند که با توجه به اینکه سربازان مشمول دوره‌های مهارت‌آموزشی مرتبط با زنان نمی‌شود، در جدول فوق وجود ندارند.

مجلس صراحتاً امکان مجوزدهی آنها مصوب کرده، ۲. سازمان‌ها یا دستگاه‌هایی که تحت شمول قوانین مصوب نبوده و یا از طریق تفاهم‌نامه با سازمان‌ها یا دستگاه‌های مجوزدهنده و یا بدون آن بر اساس نیاز جامعه هدف خود اقدام به ایجاد مراکز مشاوره کرده‌اند، ۳. سازمان‌ها یا دستگاه‌هایی که با خرید خدمت از خدمات مشاوره‌ای در محل سازمان یا دستگاه یا بستن قرارداد با مراکز معتبر مشاوره‌ای، اقدام به ارائه این خدمت به مجموعه کارکنان خود کرده‌اند. در این گزارش، چهار سازمان یا دستگاه اصلی مجوزدهنده بر اساس قانون شناسایی شده است [۱۳]. سازمان نظام روان‌شناسی و مشاوره، قوه قضائیه (مرکز و کلا، کارشناسان رسمی و مشاوران قوه قضائیه)، سازمان بهزیستی و وزارت ورزش و جوانان، چهار نهاد تخصصی در حوزه خدمات‌دهی روان‌شناسی و مشاوره را تشکیل می‌دهند. با توجه به اینکه آنچه در گزارش پیش رو ملاک ارزیابی است، مراکزی است که به واسطه قانون امکان اعطای مجوز مراکز تخصصی مشاوره خانواده، ازدواج و پیشگیری از طلاق را برعهده دارند جهت رصد وضعیت پیش رو، باید دید قانون در حال حاضر چه دستگاه‌ها یا سازمان‌هایی را در حوزه اعطای مجوز به مراکز تخصصی مشاوره خانواده، ازدواج و پیشگیری از طلاق مسئول می‌داند.

مبنتی بر [قانون تشکیل سازمان نظام روان‌شناسی و مشاوره جمهوری اسلامی ایران](#) مصوب ۱۳۸۲/۱/۲۷ این سازمان تنها در حیطة تعیین حدود صلاحیت‌های تخصصی و صدور شماره نظام و پروانه کار برای اعضای سازمان (اعطای مجوز به افراد) وظیفه دارد و اعطای مجوز به مراکز تخصصی را عهده‌دار نیست.

علاوه بر این، هیئت‌وزیران در مصوبه ۷۴۳۶۷/ت/۱۱۸۱/۶ مورخ ۱۴۰۳/۵/۱۱ ضمن اصلاح آیین‌نامه ساماندهی و اعتباربخشی مراکز مشاوره موضوع تصویب‌نامه شماره ۱۶۶۴۹۶/ت/۴۷۶۷۵ مورخ ۱۳۹۱/۸/۲۴، مرجع صدور مجوز مراکز و دفاتر تخصصی مشاوره ازدواج و خانواده را وزارت ورزش و جوانان قرار داد.

از سوی دیگر، مبنتی بر قانون اهداف، وظایف و اختیارات وزارت ورزش و جوانان مصوب ۱۳۹۹/۷/۸ مجلس شورای اسلامی، اتخاذ سیاست‌های حمایتی در جهت اشتغال و ازدواج جوانان جزء شرح وظایف این وزارتخانه است. یکی از وظایفی که در راستای تحقق این هدف در جزء «۱۰» بند «پ» ذیل ماده (۴) در نظر گرفته شده «حمایت و توانمندسازی جوانان با ایجاد مراکز تخصصی مشاوره ازدواج و خانواده در راستای تحقق سیاست‌های کلی جمعیت» است. علاوه بر وزارت ورزش و جوانان، مرکز و کلا، کارشناسان رسمی و مشاوران قوه قضائیه^۱ به واسطه ماده (۱۶)^۲ [قانون حمایت از خانواده](#) مصوب ۱۳۹۱/۱/۲۰ مجلس شورای اسلامی در حوزه پیشگیری از طلاق قانوناً مکلف به اعطای مجوز مراکز مشاوره پیشگیری از طلاق است.

در خصوص سازمان بهزیستی کل کشور مطابق با ماده (۵۷) [قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور](#) مصوب ۱۳۹۶/۱/۱۶، این سازمان^۳ مرجع صدور پروانه تأسیس و فعالیت مراکز خدمات مشاوره اجتماعی و روان‌شناختی است که ذیل آن مشخصاً به مراکز مشاوره خانواده اشاره نشده است، اما با توجه به اینکه در تبصره ماده (۱۶) قانون حمایت از خانواده^۴ اجازه استفاده از ظرفیت مراکز مشاوره خانواده وابسته به سازمان بهزیستی جهت مشاوره حین طلاق به دادگاه‌ها داده شده است، بخشی از مشاوره خانواده در این سازمان نیز صورت می‌گرفت. با این حال، بخشنامه اخیر قوه قضائیه مورخ ۱۴۰۴/۲/۲۷ با موضوع «امتیازدهی به عملکرد استان‌ها مبتنی بر ارجاع پرونده‌های خانواده به سامانه مسیر»،

۱. یکی از وظایف این مرکز «پیاده‌سازی تمهیدات لازم جهت اعطای پروانه مشاور خانواده و مجوز تأسیس مراکز مشاوره خانواده» ذکر شده است.

۲. ماده (۱۶) - به منظور تحکیم مبانی خانواده و جلوگیری از افزایش اختلافات خانوادگی و طلاق و سعی در ایجاد صلح و سازش، قوه قضائیه موظف است ظرف سه سال از تاریخ لازم‌الاجرا شدن این قانون مراکز مشاوره خانواده را در کنار دادگاه‌های خانواده ایجاد کند.

۳. «۸» - سازمان بهزیستی کشور متولی سلامت اجتماعی با رویکرد پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و مداخله در بحران‌های اجتماعی، ارائه خدمات حمایتی و توان‌بخشی به کلیه معلولان، مددجویان و گروه‌های آسیب‌پذیر از قبیل زنان، کودکان، سالمندان نیازمند جامعه است. همچنین مرجع صدور پروانه تأسیس و فعالیت در امور زیر می‌باشد: مراکز نگهداری شبانه‌روزی کودکان بی سرپرست و خیابانی، خانه سلامت دختران و زنان، مجتمع‌ها و مراکز خدمات بهزیستی، کلینیک‌ها و اورژانس‌های مددکاری اجتماعی و روان‌شناسی، مراکز خدمات مشاوره اجتماعی و روان‌شناختی اجتماعی، مراکز توان‌بخشی معلولان، مراکز حرفه‌آموزی معلولان، مراکز توان‌بخشی و نگهداری سالمندان، مراکز توان‌بخشی و درمانی بیماران روانی مزمن، مراکز خدمات مشاوره ژنتیک، مراکز درمانی و بازتوانی معتادان و نیز انجمن‌ها و مؤسسات غیردولتی و خیریه که در راستای اهداف سازمان بهزیستی کشور فعالیت می‌کنند.

۴. تبصره - در مناطقی که مراکز مشاوره خانواده وابسته به سازمان بهزیستی وجود دارد؛ دادگاه‌ها می‌توانند از ظرفیت این مراکز نیز استفاده کنند.

ارجاع پرونده‌های خانواده‌ها به سامانه تصمیم سازمان بهزیستی کشور (که محل نگهداری اطلاعات آن خارج از قوه قضائیه است) را در نظام ارزیابی عملکرد دادگستری استان‌ها فاقد اعتبار دانسته و در رتبه‌بندی آنها لحاظ نخواهد کرد. همچنین، مبتنی بر ماده (۴۰) دستورالعمل نحوه تشکیل و فعالیت مراکز مشاوره خانواده قوه قضائیه مصوبه شماره ۹۰۰۰/۲۹۲۹۶/۱۰۰۰ مورخ ۱۴۰۳/۱۲/۱۵ معاون اول قوه قضائیه، «مرکز و کلا، کارشناسان رسمی و مشاوران قوه قضائیه مکلف است ظرف ۶ ماه از تصویب این دستورالعمل با همکاری مرکز آمار و فناوری اطلاعات قوه قضائیه سامانه مشاوره خانواده قوه قضائیه را طراحی و راه‌اندازی کند». بر این اساس، دیگر نمی‌توان «سامانه تصمیم» سازمان بهزیستی را در این حوزه متولی دانست. گفتنی است؛ مطابق با مصوبه هیئت وزیران در سال ۱۴۰۳ و تعیین وزارت ورزش و جوانان به‌عنوان مرجع صدور مجوز مراکز و دفاتر تخصصی مشاوره ازدواج و خانواده به‌نظر می‌رسد، در حال حاضر نمی‌توان سازمان بهزیستی کل کشور را در زمینه صدور مجوز مراکز تخصصی مشاوره خانواده، ازدواج و پیشگیری از طلاق دارای مسئولیت دانست.

بر این مبنای وزارت ورزش و جوانان و مرکز و کلا، کارشناسان رسمی و مشاوران قوه قضائیه به‌عنوان تنها مراجع رسمی صدور مجوز مراکز تخصصی مشاوره خانواده، ازدواج و پیشگیری از طلاق شناخته می‌شوند. در ادامه مجوزهای صادر شده توسط هریک از این مراکز به تفکیک ذکر می‌گردد:

مجموع مجوزهای صادر شده توسط وزارت ورزش و جوانان در سال ۱۴۰۲ به تفکیک هر استان به شرح زیر است:

جدول ۱۲. تعداد مجوزهای صادر شده برای مراکز تخصصی مشاوره خانواده، ازدواج و پیشگیری از طلاق توسط وزارت ورزش و جوانان [۱۱]

ردیف	استان	تعداد مجوز	ردیف	استان	تعداد مجوز
۱	آذربایجان شرقی	۲۲	۱۷	فارس	۱۱
۲	آذربایجان غربی	۱۱	۱۸	قزوین	۶
۳	اردبیل	۳	۱۹	قم	۲۹
۴	تهران	۶۵	۲۰	کردستان	۳
۵	اصفهان	۱۷	۲۱	کرمان	۷
۶	البرز	۸	۲۲	کرمانشاه	۹
۷	ایلام	۱	۲۳	کهگیلویه و بویر احمد	۲
۸	بوشهر	۴	۲۴	گلستان	۱۰
۹	چهارمحال و بختیاری	۶	۲۵	گیلان	۵
۱۰	خراسان جنوبی	۳	۲۶	لرستان	۶
۱۱	خراسان شمالی	۶	۲۷	مازندران	۱۲
۱۲	خراسان رضوی	۱۲	۲۸	مرکزی	۳
۱۳	خوزستان	۱۱	۲۹	هرمزگان	۴
۱۴	زنجان	۵	۳۰	همدان	۷
۱۵	سمنان	۱۰	۳۱	یزد	۵
۱۶	سیستان و بلوچستان	۵			
	مجموع		۳۰۸		

همان‌طور که ملاحظه می‌شود؛ بیشترین مجوز صادر شده در تهران با ۶۵ مورد فراوانی و کمترین در استان ایلام با یک مورد فراوانی است. به‌نظر می‌رسد، وزارت ورزش و جوانان نیازمند توسعه و تقویت این مراکز در تمامی شهرستان‌ها و استان‌های کشور است. مبتنی بر سنجه عملکردی ماده (۷۹) قانون برنامه هفتم پیشرفت، این شاخص باید در سال ۱۴۰۷، با رشد ۲۵ درصدی مواجه شود. این بدین معناست که تعداد مجوزهای صادر شده از سوی وزارت ورزش و جوانان باید به عدد ۳۸۵ مورد افزایش یابد. تعیین رشد ۲۵ درصدی برای این شاخص در حالی است که مبتنی بر اعلام وزارت ورزش و جوانان در سال ۱۴۰۳، ۵۷۸ مجوز^۱ مراکز تخصصی مشاوره خانواده، ازدواج صادر شده است. بر این اساس، سنجه عملکردی تعیین شده در حال حاضر توسط دستگاه تحقق یافته و منطبق با توان دستگاه و واقعیت موجود نگاشته نشده است. به‌نظر می‌رسد این شاخص مبتنی بر رویکرد حداقلی و غیر تحول‌ساز انتخاب شده است؛ چراکه دسترسی به آن نیازمند اقدام و برنامه‌ریزی پیچیده‌ای نیست و به آسانی قابل تحقق است. همان‌طور که گفته شد؛ مرکز وکلا، کارشناسان رسمی و مشاوران قوه قضائیه نیز در حوزه پیشگیری از طلاق و مطابق با قانون حمایت از خانواده مصوب ۱۳۹۱ نسبت به اعطای مجوز در این حوزه فعالیت می‌کند. در جدول زیر تعداد مجوزهای مراکز مشاوره خانواده ذیل قوه قضائیه ذکر شده است:

جدول ۱۳. تعداد مجوزهای صادر شده برای مراکز تخصصی پیشگیری از طلاق توسط مرکز وکلا، کارشناسان رسمی و مشاوران قوه قضائیه [۱۴]

ردیف	استان	۱۴۰۲		۱۴۰۳	
		پروانه عضویت	مجوز مرکز	پروانه عضویت	مجوز مرکز
۱	آذربایجان شرقی	۴۲	۱۹	۱۰۸	۳۰
۲	آذربایجان غربی	۴۹	۲۸	۹۹	۳۳
۳	اردبیل	۱۰	۵	۳۶	۱۳
۴	اصفهان	۵۵	۳۵	۱۴۱	۴۷
۵	البرز	۳۷	۱۲	۵۹	۱۳
۶	ایلام	۷	۵	۱۴	۵
۷	بوشهر	۶	۴	۲۱	۸
۸	تهران	۱۳۱	۶۶	۳۶۹	۷۳
۹	چهارمحال و بختیاری	۲۰	۱۱	۴۵	۱۲
۱۰	خراسان جنوبی	۴	۴	۱۱	۵
۱۱	خراسان رضوی	۸۱	۳۱	۲۰۷	۳۶
۱۲	خراسان شمالی	۱۰	۶	۲۷	۶
۱۳	خوزستان	۲۲	۹	۶۳	
۱۴	زنجان	۱۰	۸	۲۵	۱۴
۱۵	سمنان	۸	۴	۱۸	۷

۱. از فروردین تا یکم بهمن سال ۱۴۰۳ مبتنی بر نامه‌نگاری صورت گرفته با وزارتخانه.

۱۴۰۳		۱۴۰۲		استان	ردیف
مجوز مرکز	پروانه عضویت	مجوز مرکز	پروانه عضویت		
۳	۱۳	۳	۵	سیستان و بلوچستان	۱۶
۴۲	۱۴۳	۲۷	۵۲	فارس	۱۷
۸	۴۳	۷	۱۷	قزوین	۱۸
۶	۴۷	۵	۹	قم	۱۹
۱۹	۷۰	۱۷	۳۷	کردستان	۲۰
۱۹	۷۶	۱۳	۲۲	کرمان	۲۱
۱۹	۳۲	۹	۱۴	کرمانشاه	۲۲
۴	۱۹	۲	۴	کهگیلویه و بویراحمد	۲۳
۱۷	۴۷	۸	۱۵	گلستان	۲۴
۲۰	۲۹	۸	۱۱	گیلان	۲۵
۱۰	۲۶	۵	۸	لرستان	۲۶
۳۲	۱۱۹	۲۳	۳۵	مازندران	۲۷
۱۳	۳۹	۱۲	۱۹	مرکزی	۲۸
۹	۳۷	۴	۹	هرمزگان	۲۹
۱۰	۳۹	۵	۷	همدان	۳۰
۴	۳۲	۴	۱۳	یزد	۳۱
۵۳۷	۲۰۵۴	۳۹۹	۷۶۹	جمع کل	

همان‌طور که ملاحظه می‌شود؛ در سال ۱۴۰۲ (یعنی سال پایه سنج‌های عملکردی قانون برنامه هفتم پیشرفت) مرکز و کلا، کارشناسان رسمی و مشاوران قوه قضائیه، ۳۹۹ مورد مجوز مراکز مشاوره خانواده صادر کرده است. البته پراکندگی این مراکز در تمامی کشور یکسان نبوده و استان تهران با ۶۶ مرکز، بیشترین و استان کهگیلویه و بویراحمد با دو مرکز کمترین میزان مراکز را داشته‌اند.

مطابق با حکم ماده (۷۹) قانون برنامه هفتم پیشرفت و الزام به رشد ۲۵ درصدی این مراکز در پایان برنامه، این انتظار وجود دارد که در سال ۱۴۰۷ میزان مراکز وابسته به مرکز و کلا، کارشناسان رسمی و مشاوران قوه قضائیه به عدد ۴۹۸ مورد افزایش یابد. همان‌طور که در جدول فوق نیز بیان شده است؛ میزان صدور مجوز مراکز مشاوره خانواده در سال ۱۴۰۳ توسط مرکز و کلا، کارشناسان رسمی و مشاوران قوه قضائیه به عدد ۵۳۷ مورد مرکز افزایش یافته (رشد ۳۴,۵ درصدی) که به معنی پیشی گرفتن عملکرد دستگاه تنها در سال اول برنامه از اهداف مقرر شده در برنامه است. بر این اساس باید گفت؛ سنج عملکردی تعیین شده منطبق با توان واقعی دستگاه و واقعیت موجود نگاشته نشده است. در خصوص این شاخص باید گفت؛ با توجه به اینکه در هر دو دستگاه (وزارت ورزش و جوانان، مرکز و کلا، کارشناسان رسمی و مشاوران قوه قضائیه) هدف مذکور در برنامه هفتم پیشرفت در سال اول اجرا تحقق یافته است، لذا می‌توان گفت این سنج عملکردی واقع‌گرایانه و مبتنی بر ظرفیت و توان واقعی سازمان‌ها طراحی نشده است. این در حالی است که برنامه‌های توسعه و پیشرفت با هدف ایجاد تحول رویکردی و یا تغییر در فرایند برنامه‌ریزی در درون دستگاه‌ها تدوین می‌شوند و انتظار می‌رود دستگاه‌ها برای تحقق اهداف مقرر در آنها، برنامه‌ریزی ویژه‌ای را

مدنظر قرار دهند. باین حال، غلبه رویکرد حداقلی و غیر تحول‌ساز در تعیین اهداف کمی ذیل شاخص‌های فرایندی دستگاه‌های اجرایی منجر به این مسئله خواهد شد که تلاش ویژه‌ای از سوی دستگاه‌ها صورت نگیرد.

۴-۲-۴. افزایش سهم زیرساخت‌های شتاب‌دهی نوآوری در حوزه زنان و خانواده در مقایسه با سایر زیرساخت‌ها (اعم از شرکت‌های دانش‌بنیان، خانه‌های خلاق و نوآوری، مؤسسات خلاق و نوآور در حوزه زنان، خانواده و کودکان)

یکی دیگر از سنجه‌هایی که در ماده قانون برنامه هفتم پیشرفت در حوزه زنان و خانواده مورد اشاره قرار گرفته، افزایش سهم زیرساخت‌های شتاب‌دهی نوآوری در حوزه زنان و خانواده اعم از شرکت‌های دانش‌بنیان، خانه‌های خلاق و نوآور، مؤسسات خلاق و نوآور در این حوزه است. نظر به اینکه ارتقای زیست‌بوم نوآوری و شتاب‌دهی اقتصاد دانش‌بنیان و گسترش حمایت از توسعه اقتصاد دانش‌بنیان و حمایت از نوآوری و پژوهش‌های مسئله‌محور از جمله وظایف معاونت علمی، فناوری و اقتصاد دانش‌بنیان است [۱۵]؛ طبیعتاً تحقق سنجه عملکردی «افزایش سهم زیرساخت‌های شتاب‌دهی نوآوری در حوزه زنان و خانواده» بر عهده این معاونت خواهد بود.

برخی از مهم‌ترین چالش‌هایی که موجب تدوین این تکلیف شده عبارتند از: کمبود زیرساخت‌های لازم برای ترکیب نقش‌های مادری و شغلی، مانند مراکز نگهداری کودک در محیط‌های کاری، کاهش مشارکت اجتماعی و اقتصادی زنان پس از فرزندآوری، نبود فرصت‌های مناسب برای زنان خلاق و نوآور پس از تولد فرزند، دشواری بازگشت به بازار کار به دلیل نبود تسهیلات کافی مانند دور کاری یا ساعت کاری انعطاف‌پذیر، ضعف زیرساخت‌های حمایتی و نوآورانه، محدودیت در مراکز نوآوری و شتاب‌دهنده‌های تخصصی برای زنان و مادران، نبود حمایت کافی از استارت‌آپ‌های مرتبط با زنان و خانواده، عدم پیوند کافی بین سیاست‌های اجرایی علمی و فناوری با نیازهای اجتماعی زنان از جمله تعادل کار و خانواده.

به‌رغم نامه‌نگاری مرکز پژوهش‌های مجلس با معاونت علمی، فناوری و دانش‌بنیان ریاست جمهوری به شماره ۱۵۵۲۶/۱۶۲۰۰/۸۲ مورخ ۱۴۰۳/۱۲/۱۱ و پیگیری‌های مکرر جهت احصای سهم زیرساخت‌های شتاب‌دهی در حوزه زنان و خانواده، پاسخ رسمی این نامه ارسال نشده است. باین حال، گفتگوی تلفنی با کارشناسان معاونت علمی و فناوری و دانش‌بنیان ریاست جمهوری گویای این نکته است که این اطلاعات به علت عدم دسته‌بندی شرکت‌های دانش‌بنیان تاکنون مبتنی بر شاخص «فعالیت در حوزه زنان، خانواده و کودکان»، در دسترس نیست. بدین ترتیب با وجود حضور قابل توجه زنان در هیئت‌مدیره شرکت‌های دانش‌بنیان به‌نحوی که مبتنی بر برخی آمارها ۱۹ درصد هیئت‌مدیره شرکت‌های دانش‌بنیان را زنان تشکیل می‌دهند [۱۶]، سهم زیرساخت‌های شتاب‌دهی نوآوری در حوزه زنان و خانواده در مقایسه با سایر زیرساخت‌ها در دسترس نیست و بر این اساس نمی‌توان وضعیت سال ۱۴۰۲ را به‌عنوان سال پایه احصا کرد. در این زمینه پیشنهاد می‌شود؛ معاونت علمی، فناوری و دانش‌بنیان ریاست جمهوری با طراحی شاخص «فعالیت در حوزه زنان، خانواده و کودکان» نسبت به احصای این مسئله اقدام کند.

۴-۲-۵. کاهش سقط جنین غیرقانونی

سقط جنین از جمله مسائل پربحث و پر حاشیه چه در ایران و چه در جهان است. در یک تقسیم‌بندی مشهور می‌توان سقط جنین را به سه نوع سقط جنین خودبه‌خودی، سقط جنین طبی-درمانی و سقط جنین جنایی تقسیم‌بندی کرد. در بسیاری از موارد زنان به علل ژنتیکی، تشریحی، مرضی، تأثیر عوامل محیطی و یا علل نامعلوم دیگری دچار سقط جنین خودبه‌خودی یا غیرارادی می‌شوند. علاوه بر این، در صورتی که ادامه حاملگی برای مادر خطر جانی داشته باشد یا موجب تشدید عوارض مرضی و وخامت حال او شود تا قبل از ولوج روح عمل کورتاژ طبی با اظهار نظر پزشکی قانونی و مقام قضایی صورت می‌پذیرد که به آن سقط جنین طبی-درمانی گفته می‌شود. هر نوع سقطی که جزء دو مورد فوق نباشد، سقط غیرقانونی و جنایی نامیده می‌شود [۱۷].

در ماده (۷۹) قانون برنامه هفتم پیشرفت ذکر شده سقط جنین غیرقانونی باید در پایان برنامه به میزان ۳۰ درصد کاهش یابد. علاوه بر این، مواد (۴۶ و ۵۵) الی (۶۰) قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت به موضوع سقط جنین اختصاص دارد. بر این اساس، احصا و رصد سقط

جنین در کشور حائز اهمیت است. اگرچه سقط جنین قانونی به علت ثبت در سازمان پزشکی قانونی به صورت رسمی ثبت می‌شود، اما سقط جنین خودبه‌خودی و غیرقانونی از منظر احصای فراوانی با چالش‌های متعددی مواجه است. به‌ویژه آنکه سقط جنین جنایی به علت غیرشرعی بودن، غیرقانونی بودن و برچسب اجتماعی جزء آمارهایی شناخته می‌شود که رقم سیاه^۱ محسوب شده و بسیاری از افراد حتی اگر خود اقدام به سقط جنین جنایی نیز انجام داده باشند، حاضر به اعلام رسمی آن نیستند.

در پیمایش ملی خانواده که در سال ۱۳۹۸ در ۳۱ استان کشور انجام شده یکی از پرسش‌های مطرح شده این بوده که «به‌عنوان یک زوج تجربه سقط جنین داشته‌اید؟» نحوه پاسخ‌گوییان به شرح زیر است:

جدول ۱۴. فراوانی پاسخ‌گوییان به پرسش «آیا به‌عنوان یک زوج تجربه سقط جنین داشته‌اید؟» در پیمایش خانواده-۱۳۹۸ [۱۸]

تجربه	تعداد	درصد معتبر
بله	۷۵۳	۲۱,۶
خیر	۲۷۳۱	۷۸,۴
جمع	۳۴۸۴	۱۰۰,۰
بدون پاسخ	۳۲	۰,۹۱

همان‌طور که ملاحظه می‌شود؛ از میان ۳۴۸۴ پاسخ‌گو، ۲۱ درصد جامعه مورد پرسش چنین تجربه‌ای را داشته‌اند. البته در این پرسش به نوع سقط جنین اشاره نشده است. با این حال، پاسخ‌گوییان در پاسخ به این پرسش که «سقط جنین» به تجویز پزشک بوده یا تصمیم خودتان بوده است؟ این‌گونه پاسخ داده‌اند:

جدول ۱۵. فراوانی پاسخ‌گوییان به پرسش «سقط جنین» به تجویز پزشک بوده یا تصمیم خودتان بوده است؟» در پیمایش خانواده-۱۳۹۸ [۱۸]

نحوه تصمیم‌گیری	تعداد
تجویز پزشک	۷۵
تصمیم خودتان	۸۱
جمع	۱۵۶

لازم به ذکر است؛ ۸۱ نفر از مجموع ۳۴۸۴ پاسخ‌گو به پرسش «تجربه سقط جنین داشته‌اید یا خیر»، این اقدام را با تصمیم خودشان انجام داده‌اند که بدین معناست که ۲ درصد پاسخ‌گوییان تجربه سقط جنین غیرقانونی داشته‌اند. از این رو، توجه به این نکته ضروری است که آمار فوق مبتنی بر خوداظهاری بوده و به علت قبح اجتماعی ذیل این مسئله عمدتاً با کم‌اظهاری مواجه است.

از سوی دیگر، نمایندگان و مسئولان آمارهای متفاوتی را از میزان سقط غیرقانونی در کشور اعلام می‌کنند؛ به‌نحوی که میزان آن از ۳۰۰ هزار مورد در سال تا ۷۵۰ هزار مورد در تغییر است [۱۹]. همان‌طور که ملاحظه می‌شود؛ این تفاوت در داده بسیار قابل تأمل است. در مطالعه‌ای که به سفارش دفتر سلامت جمعیت، خانواده و مدارس، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی در سال ۹۸ در زمینه برآورد شیوع سالیانه

۱. عددی که نسبت بین بزهکاری حقیقی و بزهکاری قانونی یا قضایی را نشان می‌دهد؛ رقم سیاه یا رقم مخفی نامیده می‌شود. در این آمار بزه و بزه‌دیده مشخص نمی‌شود و در نتیجه شناخت برخی از جرائم و کنترل و مجازات غیرممکن می‌شود.

سقوط عمدی جنین، خودبه‌خودی و طبی در زنان شهرنشین با استفاده از سه روش مستقیم (خوداظهاری)، روش شبکه‌ای^۱ و شمارش آیت‌ها انجام گرفته، تلاش شده تخمینی از وضعیت سقط عمدی در کشور صورت گیرد.^۲ مبتنی بر این مطالعه برآورد کشوری سقط جنین عمدی در کشور با روش مستقیم ۲۳۰ هزار مورد و با روش بسط شبکه‌ای ۳۹۰ هزار مورد برآورد شده است. با توجه به عدم امکان اتکا به روش مستقیم به دلیل غیرقانونی بودن سقط و ترس افراد در کنار قبح اجتماعی این مسئله، عموماً روش بسط شبکه‌ای قابل اعتمادتر است. با این حال، لازمه احصای آمار سقط جنین غیرقانونی در طول اجرای برنامه، انجام یک پژوهش ملی در این زمینه در کنار ورود تمامی داده‌های مرتبط با بارداری و ناباروری توسط کلیه آزمایشگاه‌ها در سامانه ملی باروری سالم (موضوع ماده (۵۴) قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت^۳ می‌باشد که هنوز به‌طور کامل تحقق نیافته است.

علاوه بر این در راستای تحقق هدف مورد نظر، لازمه کاهش سقط جنین جنایی که در برنامه هفتم نیز مورد تأکید قرار گرفته، اجرای کامل ماده (۵۶) از جمله ابطال پروانه فعالیت پزشک، ماما یا دارو فروش اقدام کننده، عدم دسترسی آسان به داروهای سقط جنین در سطح جامعه، نظارت بر عدم فروش داروهای سقط در فضای مجازی و مراکز غیرقانونی، سامان بخشی در بخش نظارت بر ارائه‌دهندگان خصوصی خدمات سلامت، فرهنگ‌سازی فعالانه در این عرصه است.

گفتنی است؛ با توجه به اهمیت رصد وضعیت این شاخص در طول سال‌های اجرای برنامه و نظر به در دسترس نبودن داده ملی به‌روز در این حوزه پیشنهاد می‌شود، اطلاعات سال ۹۸ به‌عنوان اطلاعات سال پایه برنامه ملاک قرار گیرد. بر این اساس، در صورتی که ۳۹۰ هزار سقط جنین قانونی در سال ۱۴۰۲ فرض گرفته شود؛ این انتظار وجود دارد میزان این شاخص در سال ۱۴۰۷ به ۲۷۳ هزار مورد (کاهش ۳۰ درصدی) کاهش یابد.

پس از مرور ماده (۷۹) و وضعیت کمی سنج‌های عملکردی مذکور در آن، در ادامه تلاش خواهد شد ساختار فصل زن، خانواده و جمعیت (به‌ویژه مواد ۸۰ و ۸۱) مورد ارزیابی قرار گیرد.

۳-۴. ارزیابی ساختار فصل شانزدهم قانون برنامه هفتم پیشرفت با موضوع زن، خانواده و جمعیت

یکی دیگر از راهکارهای نظارت بر احکام برنامه هفتم پیشرفت، احصای ویژگی‌های احکام از نظر زمان‌بندی، تکلیفی یا ارشادی بودن، دستگاه اصلی متولی اجرا و خروجی مورد انتظار حکم (شاخص‌های نظارت بر احکام مصوب) است. در ادامه تلاش شده مواد و بندهای فصل شانزدهم قانون برنامه هفتم پیشرفت از حیث سابقه در برنامه‌های توسعه گذشته، دستگاه اصلی و همکار، زمان‌بندی، قوانین مرتبط، خروجی حکم مورد بررسی قرار گیرد.

۱. در روش بسط شبکه‌ای از مشارکت‌کنندگان پرسیده شده که چند نفر را در شبکه اجتماعی خود می‌شناسند که در طی سال گذشته تجربه سقط جنین داشته است. منطق روش بسط شبکه‌ای بدین نحو است که شیوع یک پدیده در شبکه اجتماعی افراد تقریباً برابر با شیوع واقعی آن در جامعه است.

۲. مصاحبه با معاون نظارت دبیرخانه ستاد ملی جمعیت.

۳. ماده (۵۴) - وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی مکلف است طی ۶ ماه از لازم‌الاجرا شدن این قانون، ضمن استقرار سامانه جامع نسبت به ثبت اطلاعات کلیه مراجعین باروری، بارداری، سقط و دلایل آن و زایمان و نحوه آن در کلیه مراکز بهداشتی، درمانی، آزمایشگاه‌ها، مراکز درمان ناباروری و مراکز تصویربرداری پزشکی اعم از دولتی و غیردولتی با رعایت اصول محرمانگی اقدام کند.

جدول ۱۶. بررسی ساختار فصل شانزدهم قانون برنامه هفتم پیشرفت با موضوع زن، خانواده و جمعیت

ماده/ بند	نقطه تمایز با سایر برنامه‌های توسعه	دستگاه متولی اصلی	دستگاه‌های همکار	منطق زمان‌بندی	خروجی مورد انتظار حکم	مهم‌ترین قوانین مرتبط
ماده (۷۹) - شاخص‌های کمی حوزه زنان و خانواده: ترویج الگوی همسرگزینی، افزایش مهارت‌های شغلی زنان، مراکز تخصصی مشاوره خانواده، کاهش میانگین سن ازدواج، کاهش نرخ طلاق، نرخ باروری کل، افزایش سهم زیرساخت‌های شتابدهی نوآوری در حوزه زنان و خانواده، کاهش سقط جنین غیر قانونی	برای شاخص‌های کاهش میانگین سن ازدواج، نرخ باروری کل و کاهش نرخ طلاق در برنامه ششم توسعه نیز شاخص کمی تعیین شده بود.	عدم تعیین نهاد متولی هریک از سنجه‌ها	-	پایان برنامه سال ۱۴۰۷	تغییر در وضعیت کمی سنجه‌ها	- سیاست‌های کلی جمعیت - سیاست‌های کلی خانواده - قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت - قانون تسهیل ازدواج جوانان - قانون حمایت از خانواده
بند «الف» ماده (۸۰) - ساماندهی مراکز مشاوره ازدواج و خانواده و فعالیت روان‌شناسان ازدواج و خانواده	این حکم در برنامه پنجم توسعه نیز ذکر شده، اما بسیار کلی بود و صرفاً به ساماندهی مراکز مشاوره ازدواج و تحکیم خانواده در قالب ماده (۴۳) پرداخته بود.	معاونت امور زنان و خانواده	وزارت ورزش و جوانان، سازمان بهزیستی کل کشور، سازمان نظام روان‌شناسی و مشاوره با مشورت مدیریت حوزه‌های علمیه	طی سال اول برنامه	- تدوین آیین‌نامه جهت تصویب در هیئت وزیران - با موضوع ساماندهی و اعتباربخشی مراکز مشاوره، ایجاد نظام صلاحیت‌سنجی و رتبه‌بندی مشاوران و ترویج مشاوره قبل، حین و پس از ازدواج به مدت ۵ سال	- بند «۱۰» سیاست‌های کلی خانواده با موضوع ساماندهی نظام مشاوره‌ای و آموزش قبل، حین و پس از تشکیل خانواده و تسهیل دسترسی به آن - مواد (۱۶) تا (۱۹) و ماده (۲۵) قانون حمایت از خانواده مصوب سال ۱۳۹۲ - آیین‌نامه اجرایی مشاوره نوه‌مسران در ۵ سال اول زندگی مشترک مصوب سال ۱۴۰۲ هیئت وزیران - جزء «۱۰» بند «پ» قانون اهداف، وظایف و اختیارات وزارت ورزش و جوانان مصوب ۱۳۹۹ - قانون احکام دائمی توسعه کشور ماده (۵۷) - قانون تشکیل سازمان نظام روان‌شناسی و مشاوره جمهوری اسلامی ایران - ماده (۲۶) قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت مصوب ۱۳۸۰

۱. سازمان بهزیستی کشور متولی سلامت اجتماعی با رویکرد پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و مداخله در بحران‌های اجتماعی، ارائه خدمات حمایتی و توان‌بخشی به کلیه معلولان، مددجویان و گروه‌های آسیب‌پذیر از قبیل زنان، کودکان، سالمندان نیازمند جامعه است. همچنین مرجع صدور پروانه تأسیس و فعالیت در امور زیر می‌باشد:

مراکز نگهداری شبانه‌روزی کودکان بی سرپرست و خیاربانی، خانه سلامت دختران و زنان، مجتمع‌ها و مراکز خدمات بهزیستی، کلینیک‌ها و اورژانس‌های مددکاری اجتماعی و روان‌شناسی، مراکز خدمات مشاوره اجتماعی و روان‌شناختی اجتماعی، مراکز توان‌بخشی معلولان، مراکز حرفه‌آموزی معلولان، مراکز توان‌بخشی و نگهداری سالمندان، مراکز توان‌بخشی و درمانی بیماران روانی مزمن، مراکز خدمات مشاوره ژنتیک، مراکز درمانی و بازتوانی معتادان و نیز انجمن‌ها و مؤسسات غیردولتی و خیریه که در راستای اهداف سازمان بهزیستی کشور فعالیت می‌کنند.

ماده / بند	نقطه تمایز با سایر برنامه‌های توسعه	دستگاه متولی اصلی	دستگاه‌های همکار	منطق زمان بندی	خروجی مورد انتظار حکم	مهم‌ترین قوانین مرتبط
بند «ب» ماده (۸۱) - تعیین شاخص‌های سنجش وضعیت زنان و خانواده، تهیه اطلس حوزه زنان و خانواده و آینده‌پژوهی مسائل این حوزه	در ماده (۱۰۱) قانون برنامه ششم توسعه این حکم به شکل کلی‌تر تکرار شده است.	معاونت امور زنان و خانواده ریاست جمهوری	- دستگاه‌های ذی‌ربط مرکز اندیشه‌ورز - کسب نظر مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه	سال اول اجرای برنامه	- طراحی شاخص‌های سنجش وضعیت زنان و خانواده - تهیه اطلس حوزه زنان و خانواده - تهیه فهرستی از مسائل نوپدید در حوزه زنان و خانواده بارویکرد آینده‌پژوهی	مصوبه ستاد ملی زن و خانواده در تاریخ ۱۴۰۱/۱۰/۷ با موضوع نظام جامع آماری زنان و خانواده
تبصره «۱» بند «ب» ماده (۸۰) - اجرای پیمایش‌های ملی در حوزه خانواده و جمعیت	مسبوق به سابقه نیست.	وزارت کشور	- معاونت امور زنان و خانواده - وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی - دبیرخانه ستاد ملی جمعیت	سال اول برنامه و سال آخر برنامه	دو پیمایش ملی در حوزه زنان، خانواده و جمعیت	
تبصره «۲» بند «ب» ماده (۸۰) - اقدامات تبلیغی و روشنگرانه در مورد نقش فعال بانوان در ایران و جوامع اسلامی	مسبوق به سابقه نیست.	وزارت خارجه	- معاونت امور زنان و خانواده - سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی	فاقد زمان بندی مشخص	- اقدامات تبلیغی و روشنگرانه در خصوص نقش فعال زنان و جوامع اسلامی - حضور فعال ایران در مجامع بین‌المللی در خصوص جایگاه زنان در ایران	سیاست‌های فعالیت‌های بین‌المللی زنان مصوب ۱۳۸۲/۲/۱۶ شورای عالی انقلاب فرهنگی
بند «پ» ماده (۸۰) - توانمندسازی و حمایت از زنان سرپرست خانوار و بدسرپرست	موضوع کلی این حکم یعنی توانمندسازی زنان سرپرست خانوار و بدسرپرست در قوانین برنامه چهارم، پنجم و ششم دیده شده بود، در احکام برنامه‌های گذشته، برخلاف برنامه هفتم پیشرفت، اقدام مشخص ذکر نشده بود و صرفاً به عبارت تدوین برنامه توانمندسازی اکتفا شده بود. علاوه بر این، توجه ویژه به زنان بدسرپرست از جمله ویژگی‌های متمایز بخش در برنامه هفتم است.	وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی	معاونت امور زنان و خانواده کمیته امداد سازمان	- بند ۱ - (طراحی شاخص‌های وضعیت زنان) شش ماه اول - بند ۲ - (راه‌اندازی سامانه پنجره خدمت) یک سال اول - سایر بندها فاقد زمان بندی	۱. طراحی شاخص‌های ارزیابی وضعیت خانوار دارای سرپرست و سطح بندی حمایت‌ها و خدمات و وضعیت خانوارهای دارای سرپرست زن و بدسرپرست ۲. ایجاد سامانه پنجره واحد خدمت جهت یکپارچه‌سازی فرایند شناسایی، جذب و خدمت به این زنان ۳. ارائه مشاوره همراه با تخفیف به خانواده‌های مشمول ۴. تقویت گروه‌های مردم‌نهاد و جهادی جهت توانمندسازی خانوارهای دارای سرپرست زن و بدسرپرست	بندهای «۲» و «۵» سیاست‌های کلی تأمین اجتماعی ماده (۱۲) قانون تعیین وظایف و اختیارات وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی مصوب ۱۳۹۲

۱. اگر چه در این بخش فقط عبارت سازمان آمده اما با توجه به بند «ب» ماده (۱) قانون برنامه هفتم پیشرفت هر جا که در قانون صرفاً عبارت سازمان استفاده شده منظور سازمان برنامه و بودجه کشور است.

۲. طراحی، استقرار و اجرای نظام سطح بندی خدمات حمایت و توانمندسازی متناسب با شرایط بومی، منطقه‌ای و گروه‌های هدف از جمله زنان سرپرست خانوار، دختران و زنان خودسرپرست، کودکان بی سرپرست، افراد و خانواده‌های در معرض آسیب و آسیب‌دیدگان اجتماعی، معلولین و سالمندان با استفاده از امکانات و ظرفیت‌های بالقوه و بالفعل به منظور نیل به استقلال فردی و اجتماعی افراد.

ماده/ بند	نقطه تمایز با سایر برنامه‌های توسعه	دستگاه متولی اصلی	دستگاه‌های همکار	منطق زمان‌بندی	خروجی مورد انتظار حکم	مهم‌ترین قوانین مرتبط
بند «ت» ماده (۸۰) - برنامه ملی کنترل و کاهش طلاق و برنامه انضباط اجتماعی	در برنامه ششم توسعه ذیل ماده (۱۰۴) کنترل و کاهش نرخ طلاق به میزان بیست در صد به‌عنوان تکلیف سازمان بهزیستی، اولویت بخشی به طلاق در طرح جامع کنترل و کاهش آسیب‌های اجتماعی در ماده (۸۰) و کاهش طلاق توافقی در ماده (۱۱۳) دیده شده بود. با این حال، برنامه‌ریزی در مورد قبل، حین و پس از طلاق و ایجاد سامانه‌ای به‌منظور ارزیابی عملکرد دستگاه‌ها و اثرسنجی مشاوره حین طلاق و همچنین آموزش‌های قبل، حین و پس از ازدواج را باید از جمله نکات جدید در برنامه هفتم دانست.	وزارت کشور		تدوین برنامه سه‌ماهه پس از ابلاغ قانون راه‌اندازی سامانه ارزیابی عملکرد و اثر بخشی مشاوره (جزء «۲») یک سال پس از لازم‌الاجرا شدن قانون	تدوین برنامه ملی کنترل و کاهش طلاق و برنامه انضباط اجتماعی با محوریت اولویت‌بندی عوامل تأثیرگذار بر طلاق ایجاد سامانه ارزیابی عملکرد دستگاه‌ها، ایجاد سامانه سنجش اثر بخشی اقدامات حاکمیت در خصوص کاهش طلاق	
بند «ث» ماده (۸۰) - تهیه مقررات و سازوکارهای اجرایی برنامه اشتغال بانوان با رعایت نقش زن در خانواده	در برخی از برنامه‌های توسعه همچون برنامه‌های چهارم و سوم موضوع اشتغال زنان مورد توجه بوده، اما وجه پرداخت به این موضوع از حیث رفع تبعیض بین زنان و مردان بوده است. در برنامه‌های دوم و اول توسعه نیز موضوع مشارکت بیشتر اقتصادی زنان با حفظ شئونات خانواده مورد اشاره گرفته است. در برنامه هفتم پیشرفت، موضوع اشتغال بانوان با رعایت نقش زن در خانواده وارد گام اجرایی‌تر شده و به سیاق گذشته نیست و به نظر می‌رسد هدف عمدتاً تدوین مقررات حمایتی جهت برقراری تعادل کار و خانواده برای زنان است.	وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی	سازمان اداری و استخدامی کشور، معاونت امور زنان و خانواده	یک سال پس از لازم‌الاجرا شدن قانون	تدوین آیین‌نامه با مصوبه هیئت وزیران در خصوص برنامه اشتغال بانوان با رعایت نقش زن در خانواده	- سیاست‌های اشتغال زنان در جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۱/۵/۲۰ شورای عالی انقلاب فرهنگی - مصوبه جلسه ستاد ملی زن و خانواده در تاریخ ۱۴۰۱/۱۰/۷ با موضوع طرح بازآرایی وضعیت اشتغال زنان

ماده/ بند	نقطه تمایز با سایر برنامه‌های توسعه	دستگاه متولی اصلی	دستگاه‌های همکار	منطق زمان‌بندی	خروجی مورد انتظار حکم	مهم‌ترین قوانین مرتبط
بند «الف» ماده (۸۱) – بازآرایی و ارتقای ساختار و تشکیلات حوزه زنان و خانواده	در قانون برنامه ششم توسعه ذیل ماده (۱۰۱) سازماندهی و تقویت جایگاه‌های سازمانی امور زنان و خانواده در دستگاه‌های اجرایی دیده شده بود. در برنامه پنجم توسعه نیز ذیل ماده (۲۳۰) اصلاح ساختار اداری و تشکیلاتی زنان و خانواده به صورت کلی دیده شده بود. نقطه تمایز این حکم با سایر برنامه‌ها توجه هم‌زمان به ساختار معاونت امور زنان و خانواده و مشاورین امور زنان و خانواده در دستگاه‌های اجرایی است.	دولت	دستگاه‌های اجرایی	عدم زمان‌بندی برای بازآرایی تکلیف معاونت امور زنان و خانواده به ارائه گزارش عملکرد نحوه اجرای حکم هر ۶ ماه یک بار به مجلس	بازآرایی و ارتقای ساختارهای حوزه زنان و خانواده	تصویب نامه در خصوص ایجاد پست مشاور امور زنان و خانواده در دستگاه‌های اجرایی مورخ ۱۳۸۵/۱۲/۱۴
بند «ب» ماده (۸۱) – تدوین برنامه تنوع‌بخشی به الگوهای (مدل)‌های مهدکودک	مسبوق به سابقه نیست.	سازمان ملی تعلیم و تربیت کودکان		۶ ماه پس از لازم‌الاجرا شدن قانون	تدوین آیین‌نامه تنوع‌بخشی به الگوهای مهدکودک و ضوابط اداره و نظارت بر آنها در هیئت‌وزیران	اساسنامه سازمان ملی تعلیم و تربیت کودکان مصوب ۱۳۹۹/۱۲/۲۶ شورای عالی انقلاب فرهنگی
بند «پ» ماده (۸۱) – برنامه ساماندهی روش‌های جایگزین نوین در حوزه ناباروری	مسبوق به سابقه نیست.	وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی	دبیرخانه ستاد ملی جمعیت، جهاد دانشگاهی، معاونت امور زنان و خانواده با کسب نظر مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه	سه ماه پس از لازم‌الاجرا شدن قانون	تدوین آیین‌نامه در خصوص ساماندهی روش‌های جایگزین نوین در حوزه ناباروری ساماندهی مراکز با توجه به جوانب فقهی پوشش بیمه پایه روش‌های درمانی جدید ناباروری	قانون نحوه اهدای جنین به زوجین نابارور مصوب ۱۳۸۲/۴/۲۹
بند «ت» ماده (۸۱) – پذیرش هزینه‌کرد اشخاص حقوقی در مورد تولید محتوای فرهنگی و آموزشی در حوزه جمعیت به‌عنوان هزینه قابل قبول مالیاتی	مسبوق به سابقه نیست.	سازمان امور مالیاتی	وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی سازمان صدا و سیما	فاقد زمان‌بندی	تدوین دستورالعمل احتساب هزینه‌کرد اشخاص حقوقی در تولید محتوای فرهنگی آموزشی با موضوع حمایت از خانواده و جوانی جمعیت به‌عنوان هزینه قابل قبول مالیاتی	
بند «ث» ماده (۸۱) – توسعه مراکز خلاق و نوآور مادر و کودک و افزایش سهم زیرساخت‌های شتاب‌دهی نوآوری در حوزه زنان و خانواده	مسبوق به سابقه نیست.	معاونت علمی و فناوری و اقتصاد دانش‌بنیان ریاست‌جمهوری	دستگاه‌های ذی‌ربط	فاقد زمان‌بندی	توسعه مراکز خلاق و نوآور مادر و کودک افزایش سهم زیرساخت‌های شتاب‌دهی نوآوری در حوزه زنان و خانواده	

مأخذ: یافته‌های تحقیق.
توضیح: مواردی که به رنگ آبی مشخص شده احکامی هستند که نیازمند تدوین آیین‌نامه اجرایی است.

مبتنی بر شاخص زمان‌بندی، احکام برنامه را می‌توان به چهار دسته یعنی «الزام به تحقق در سه ماه پس از ابلاغ قانون، ۶ ماه پس از ابلاغ قانون، یک سال پس از ابلاغ و در پایان برنامه» تقسیم کرد:

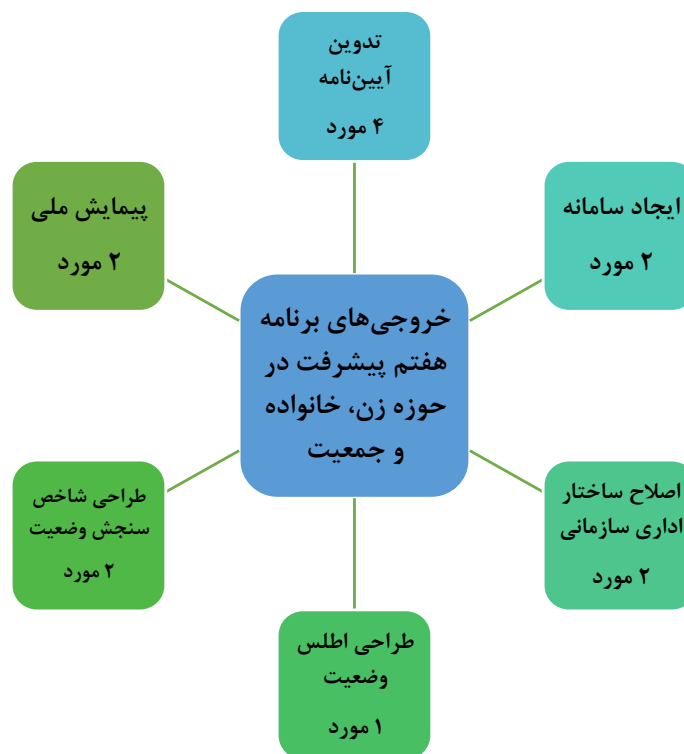
جدول ۱۷. ارزیابی اقدامات صورت گرفته در حوزه زنان و خانواده و جمعیت برنامه هفتم پیشرفت از منظر مهلت قانونی اقدام

مهلت اجرا	سه ماه پس از ابلاغ قانون	شش ماه پس از ابلاغ قانون	در یک سال اول برنامه	سال پنجم	فاقد زمان‌بندی
حکم برنامه	بند «ت» ماده (۸۰) - برنامه ملی کنترل و کاهش طلاق	جزء «۱» بند «پ» ماده (۸۰) - طراحی شاخص‌های ارزیابی وضعیت خانوارهای دارای سرپرست زن و بدسرپرست	بند «الف» ماده (۸۰) - ساماندهی مراکز مشاوره و ازدواج	تغییر سنجه‌های عملکردی ماده (۷۹)	تبصره «۲» بند «ب» ماده (۸۰) - اقدامات تبلیغی روشنگرانه در حوزه بین‌الملل در زمینه گفت‌وگوهای جمهوری اسلامی ایران در حوزه زنان
	بند «پ» ماده (۸۱) - برنامه ساماندهی روش‌های جایگزین نوین در حوزه ناباروری	بند «ب» ماده (۸۱) - تنوع‌بخشی به الگوهای مهدکودک	بند «ب» ماده (۸۰) - طراحی شاخص‌های سنجش و اطلس زنان و خانواده	تبصره «۱» ماده (۸۰) - پیمایش زن خانواده و جمعیت	بند «الف» ماده (۸۱) - بازآرایی ساختار اجرایی حوزه زنان و خانواده
					بند «ت» ماده (۸۱) - پذیرش هزینه‌کرد اشخاص حقوقی در مورد تولید محتوای فرهنگی و آموزشی در حوزه جمعیت به‌عنوان هزینه قابل قبول مالیاتی
					بند «ث» ماده (۸۱) - توسعه مراکز خلاق و نوآور مادر و کودک و افزایش سهم زیرساخت‌های شتاب‌دهی نوآوری در حوزه زنان و خانواده
					بند «ث» ماده (۸۰) - راه‌اندازی سامانه پنجره واحد خدمات در حوزه زنان سرپرست خانوار و بدسرپرست
					تبصره «۱» ماده (۸۰) - پیمایش زن خانواده و جمعیت
					بند «ث» ماده (۸۰) - تهیه مقررات و سازوکار اجرایی برنامه اشتغال بانوان با رعایت نقش زن در خانواده
					بند «پ» ماده (۸۰) - تخفیف در تعرفه خدمات مشاوره برای خانواده‌های دارای سرپرست زن یا بدسرپرست
				بند «پ» ماده (۸۰) - حمایت و تقویت گروه‌های جهادی و مردم‌نهاد در حوزه توانمندسازی زنان سرپرست خانوار	
	پایان مهلت در تاریخ ۱۴۰۳/۷/۱۸	پایان مهلت در تاریخ ۱۴۰۳/۱۰/۱۸	پایان مهلت در تاریخ ۱۴۰۴/۴/۱۸	پایان مهلت در تاریخ ۱۴۰۷/۴/۱۸	فاقد مهلت قانونی

مأخذ: نگارنده.

همان‌طور که ملاحظه می‌شود؛ مهلت تحقق ۸ حکم از مجموع ۱۷ حکم در فصل زن، خانواده و جمعیت به پایان رسیده است (۴۷ درصد احکام فصل)، اما همچنان خروجی مورد نظر حکم تحقق نیافته است. بر این اساس می‌توان گفت دولت در خصوص ۵۰ درصد تکالیف اقدام قانونی لازم را به انجام نرسانده است. علاوه بر این، ۶ حکم از ۱۷ حکم نیز فاقد زمان بندی مشخص است (۳۵ درصد احکام فصل) که این مسئله امکان نظارت بر اقدامات صورت گرفته را دشوار می‌کند. در ادامه تلاش شده خروجی احکام برنامه هفتم پیشرفت در حوزه زن، خانواده و جمعیت در پایان اجرای آن احصا گردد. این خروجی ابزار مهمی در اختیار سیاستگذاران قرار خواهد تا نظارتی جامع‌تر بر میزان تحقق احکام برنامه داشته باشند.

شکل ۳. خروجی‌های فنی برنامه هفتم پیشرفت در حوزه زنان، خانواده و جمعیت

مأخذ: یافته‌های تحقیق.

دو پیمایش ملی در حوزه زنان و خانواده و جمعیت در سال‌های اول و دوم برنامه، طراحی شاخص وضعیت‌سنجی زنان و خانواده و همچنین زنان سرپرست خانوار، طراحی اطلس وضعیت زنان و خانواده، ایجاد سامانه پنجره واحد خدمات زنان سرپرست خانوار و سامانه ارزیابی عملکرد دستگاه‌ها در حوزه طلاق و آموزش‌های حین، قبل و پس از ازدواج، اصلاح ساختار معاونت امور زنان و خانواده و مشاوران زنان دستگاه‌های اجرایی و تدوین آیین‌نامه‌های «ساماندهی مراکز مشاوره و ازدواج، تهیه مقررات و سازوکارهای اجرایی برنامه اشتغال بانوان با رعایت نقش زن در خانواده، برنامه تنوع‌بخشی به الگو(مدل)های مهد کودک، برنامه ساماندهی روش‌های جایگزین نوین در حوزه ناباروری» خروجی‌های مورد انتظار در حوزه زن، خانواده و جمعیت در پایان برنامه هفتم پیشرفت هستند.

۵. جمع‌بندی و پیشنهادها

در این گزارش که با هدف بهبود کیفیت بر نظارت پیشینی بر برنامه هفتم پیشرفت تنظیم شده، تلاش شد خروجی مورد انتظار حکم و شاخص‌های نظارت بر احکام مصوب مورد بررسی قرار گیرد. علاوه بر این، بررسی ساختار فصل شانزدهم قانون برنامه هفتم پیشرفت از دیدگاه نظام مسئله‌شناسی، زمان‌بندی احکام، دستگاه‌های مسئول اجرا به‌عنوان پیش‌نیاز احصای شاخص‌های نظارتی نیز از دیگر محورهای است که گزارش به آن پرداخته است.

از جمله نقاط متمایز قانون برنامه هفتم در مقایسه با سایر برنامه‌های گذشته را باید اختصاص فصلی مجزا به حوزه زن، خانواده و جمعیت در کنار طراحی سنجه‌های عملکردی کمی برای برخی از شاخص‌ها و همچنین تنوع‌بخشی به نظام مسائل این حوزه دانست.

لازمه نظارت شفاف‌تر بر میزان تحقق احکام مصرح در برنامه، ترسیم وضعیت موجود در نقطه صفر در سال شروع برنامه است. نظر به اینکه وضعیت کمی سنجه‌های عملکردی طراحی شده در ماده (۷۹) قانون برنامه هفتم پیشرفت واضح نبوده و صرفاً درصد رشد مورد انتظار تا پایان برنامه برای آنها تعیین شده است - و از این منظر سیاستگذار و قانونگذار تصویری واضح از وضعیت فعلی ندارد تا تغییرات رامبتنی بر آنها قضاوت کند؛ لذا احصای وضعیت کمی سنجه‌ها در ابتدای اجرای برنامه ضرورت دارد تا بتوان تصویری درست از تغییرات آن در پایان برنامه ارائه شود. از سوی دیگر با توجه به تفاوت ماهیت سنجه‌های عملکردی (مبتنی بر داده‌های ثبتی و نتیجه‌محور یا شاخص‌های فرایندمحور) ذکر شده احصا و رصد وضعیت سال پایه هر یک از آنها نیز متفاوت است.

با توجه به بررسی صورت گرفته می‌توان چالش‌های زیر را در خصوص ترسیم شاخص‌های مطلوب نظارت بر ماده (۷۹) فصل شانزدهم قانون برنامه هفتم مطرح کرد:

۱. دشواری در احصای وضعیت سال پایه برخی از چالش‌ها: در خصوص برخی از شاخص‌ها به دلیل عدم اجماع مفاهیم و یا عدم دسترسی به پژوهش‌های ملی پیرامون وضعیت فعلی آن، موانعی در احصای وضعیت سال پایه وجود دارد. به عنوان مثال، در خصوص نرخ ازدواج به جمعیت در سن در ازدواج به‌رغم اتکای این شاخص به داده ثبتی، تعریف مورد اجماعی در مورد جمعیت سن در معرض ازدواج وجود ندارد و می‌توان ملاک عددگذاری آن را سن قانونی یا سن عرفی (در خصوص دامنه سن عرفی نیز تنوعی از دیدگاه‌ها وجود دارد) لحاظ کرد که هر یک از این ملاک‌ها نتایج متفاوتی را در بر خواهد داشت؛ بر این اساس، محاسبه وضعیت فعلی شاخص دشوار است. از سوی دیگر با توجه به فقدان پژوهش ملی در خصوص میزان سقط جنین غیرقانونی و متفاوت بودن اعداد اعلامی از سوی مراجع مختلف نیز امکان محاسبه دقیق در سال پایه وجود ندارد. همچنین، برآورد دقیقی از وضعیت شاخص‌های مذکور در سال ۱۴۰۷ نیز نمی‌توان ارائه داد.

۲. عدم تعیین متولی برای سنجه‌های عملکردی ماده (۷۹): یکی از نکاتی که احصای دقیق وضعیت سنجه‌های عملکردی در ماده (۷۹) قانون برنامه هفتم را با دشواری مواجه کرده، مشخص نبودن دستگاه متولی سنجه‌هاست. اگرچه در انتهای متن این ماده معاونت امور زنان و خانواده مکلف به گزارش عملکرد پیرامون شاخص‌های مذکور در بازه زمانی سالانه شده است، اما توجه به این نکته ضروری است که معاونت امور زنان و خانواده دستگاه اجرایی نبوده و نمی‌تواند تحقق شاخص‌های مذکور را برعهده گیرد؛ بلکه هر یک از این شاخص‌ها وابسته به نوع ماهیت آن باید ذیل یک دستگاه اجرایی تحقق یابد. با این حال، عدم تعیین تکلیف نسبت به نهاد متولی منجر به سردرگمی دستگاه‌ها در این حیطة و یا عدم پذیرش مسئولیت نسبت به آن شده است.

بر این اساس، به نظر می‌رسد با هدف ارتقای شفافیت و نظارت‌پذیری بیشتر، تدوین یک آیین‌نامه برای جدول ماده (۷۹) قانون برنامه هفتم پیشرفت توسط معاونت امور زنان و خانواده با همکاری دستگاه‌های اجرایی ضرورت دارد.

۳. مشخص نبودن اقدامات اجرایی ذیل سنجه‌های ثبتی - نتیجه‌محور: در خصوص برخی از سنجه‌های ثبتی همچون نرخ ازدواج به

جمعیت در سن ازدواج، میانگین سن ازدواج، کاهش سقط جنین غیرقانونی، افزایش نرخ باروری کل اقدام متناظری جهت پیشبرد آن طراحی نشده و همین مسئله منجر به ابهام در نحوه تحقق این اهداف شده است. مناسب‌تر است معاونت امور زنان و خانواده به‌عنوان نهاد تنظیم‌گر در این حوزه تدوین آیین‌نامه اجرایی مبتنی بر اقدامات دستگاه‌ها جهت تحقق شاخص‌های مذکور را بر عهده گیرد.

۴. غلبه رویکرد حداقلی و غیر تحول‌ساز در تعیین برخی از اهداف کمی ذیل شاخص‌های فرایندی دستگاه‌های اجرایی:
در خصوص سنجه‌های عملکردی-فرایندی مبتنی بر اقدامات دستگاه‌های اجرایی همچون ترویج الگوی همسرگزینی صحیح، افزایش مهارت شغلی زنان، مراکز تخصصی مشاوره خانواده و ازدواج توجه به این نکته ضروری است که گزارش عملکرد سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ دستگاه‌های متولی این شاخص‌ها، نشان‌دهنده تحقق اهداف قانون برنامه هفتم پیشرفت در همان سال اول اجرای برنامه است که بدین معناست که رشد پیش‌بینی شده در حکم ماده (۷۹) برای شاخص‌های مذکور، مبتنی بر ظرفیت واقعی دستگاه‌ها نبوده و به‌صورت حداقلی و غیر تحول‌ساز در نظر گرفته شده است؛ امری که بر ضرورت تمرکز بر افزایش کیفیت اقدامات در کنار کمیت تأکید دارد.

به‌رغم چالش‌های مذکور با توجه به اینکه هدف این گزارش تلاش به پیشبرد قانون برنامه هفتم پیشرفت است در جدول زیر تلاش شده مبتنی بر داده‌های ثبتی و یا نامه‌نگاری با دستگاه‌های اجرایی وضعیت کمی شاخص‌های مذکور در ماده (۷۹) در سال پایه (۱۴۰۲) و پایان برنامه (۱۴۰۷) احصا شود. در مواردی که اجماع بر سر کلیت شاخص یا میزان کمی آن وجود نداشته نیز تلاش شده با هدف تسهیل در نظارت، یک شاخص مشخص که نسبتاً مورد اجماع است، پیشنهاد شود.

جدول ۱۸. وضعیت موجود سنجه‌های عملکردی مطرح شده در ماده (۷۹) قانون برنامه هفتم پیشرفت در سال ۱۴۰۲

سال شروع	سال پایان (مورد انتظار)	سنجه عملکردی		
		اولین ازدواج مرد	اولین ازدواج زن	میانگین سن ازدواج
۱۴۰۲	۱۴۰۷	۲۸,۳ سال	۲۴,۱ سال	۳۱,۲ سال
۲۷,۳ سال	۲۳,۱ سال	۳۰,۲ سال	۲۶,۲۷ سال	۲۵,۲۷ سال
افزایش نرخ ازدواج نسبت به جمعیت در سن ازدواج		افزایش ۵ درصدی نرخ خام ازدواج		
کاهش نسبت طلاق ثبتی به جمعیت متاهلان		کاهش ۵ درصدی طلاق متاهلان		
نرخ باروری کل		افزایش نرخ باروری کل		
ترویج الگوهای صحیح همسرگزینی و ترغیب ازدواج به‌هنگام		افزایش ۲۵ درصدی تعداد کارگاه‌ها و دوره‌های آموزشی		
افزایش مهارت‌های شغلی زنان		افزایش ۲۵ درصدی تعداد کارگاه‌ها و دوره‌های آموزشی		
مراکز تخصصی مشاوره خانواده، ازدواج و پیشگیری از طلاق		وزارت ورزش و جوانان	افزایش ۲۵ درصدی تعداد مجوز صادر شده	قوه قضائیه
افزایش سهم زیرساخت‌های شتابدهی نوآوری در حوزه زنان و خانواده		افزایش ده درصدی زیرساخت‌ها		
کاهش سقط جنین غیرقانونی		کاهش ۳۰ درصدی		

مأخذ: نگارنده.

از سوی دیگر، بررسی وضعیت تحقق احکام مندرج در فصل ۱۶ قانون برنامه هفتم با توجه به فرصت تعیین شده در هر حکم گویای این نکته است که مهلت تحقق ۸ حکم از مجموع ۱۷ حکم در فصل زن، خانواده و جمعیت به پایان رسیده است، اما همچنان خروجی مورد نظر حکم تحقق نیافته است. این بدین معناست که حدود ۵۰ درصد احکام حوزه زنان و خانواده در مهلت قانونی خود به سرانجام نرسیده‌اند. امری که بر ضرورت پیگیری هر چه بیشتر مجلس شورای اسلامی به‌ویژه کمیسیون فرهنگی در این زمینه تأکید دارد. با توجه به چالش‌های مذکور، پیشنهادهای زیر به منظور بهبود فرایند نظارت بر احکام فصل شانزدهم قانون برنامه هفتم پیشرفت با موضوع زن، خانواده و جمعیت قابل طرح است:

- تدوین آیین اجرایی ذیل ماده (۷۹) قانون برنامه هفتم پیشرفت توسط معاونت امور زنان و خانواده جهت مشخص شدن نهادهای متولی با همکاری سازمان برنامه و بودجه کل کشور و سایر دستگاه‌های ذی‌ربط؛
- تدوین آیین‌نامه اجرایی پیرامون اقدامات مورد نیاز برای تحقق سنجه‌های مثبتی - نتیجه‌محور همچون کاهش میانگین سن ازدواج، افزایش نرخ ازدواج به جمعیت در سن ازدواج، افزایش نرخ باروری کل و کاهش سقط جنین غیرقانونی - به علت عدم تعیین سازوکار یا اقدام مشخص در خصوص آنها در برنامه هفتم پیشرفت - توسط معاونت امور زنان و خانواده با همکاری دبیرخانه ستاد ملی جمعیت، سازمان برنامه و بودجه، وزارت ورزش و جوانان و سایر دستگاه‌های ذی‌ربط؛
- انتخاب «شاخص نرخ خام ازدواج» برای سنجه عملکردی «افزایش نرخ ازدواج نسبت به جمعیت در سن ازدواج» با توجه به چالش‌های پیش روی احصای جمعیت در سن ازدواج؛
- تعیین تکلیف سازمان برنامه و بودجه برای احکامی که فاقد زمان‌بندی یا نهاد متولی هستند.
- تدوین شاخص‌هایی کیفی جهت سنجش سنجه‌های فرایندی مبتنی بر اقدامات دستگاه‌های اجرایی در کنار شاخص کمی تعیین شده؛
- ضرورت تعیین مرجع واحد اعلام آمار نرخ باروری کل در کشور با هدف رفع اختلافات آماری در این حوزه توسط ستاد ملی جمعیت.

منابع و مآخذ

- [۱] بختیاری نژاد، رضا و علوی منش، سیدمحسن، گزارش «درباره قانون برنامه هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی ایران ۱۰ ویژگی‌های احکام و اهم تکالیف» مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۴۰۳.
- [۲] «نامه سازمان ثبت احوال کشور به شماره ۱۴۰۳/۱۴۸۰۵۷۳ مورخ ۱۴۰۳/۱۲/۱۱ به نامه مرکز پژوهش‌ها به شماره ۱۶۲۰۰/۱۵۲۰۰-۸۲».
- [۳] سازمان ثبت احوال کشور.
- [۴] مرکز آمار ایران.
- [۵] «سالنامه آمارهای جمعیتی سازمان ثبت احوال کشور، ۱۳۹۶».
- [۶] «نامه سازمان ثبت احوال کشور به شماره ۱۴۰۳/۵۹۰۲۱۷ مورخ ۱۴۰۳/۵/۱۳ در پاسخ به نامه مرکز پژوهش‌ها به شماره ۱۶۲۰۰/۴۰۹۷-۸۲ مورخ ۱۴۰۳/۴/۳۱».
- [۷] «نامه مرکز آمار ایران به شماره ۱۴۰۳/۵۷۴۳ مورخ ۱۴۰۳/۳/۱۲ در پاسخ به نامه مرکز پژوهش‌ها به شماره ۱۶۲۰۰/۹۱۹-۸۲ مورخ ۱۴۰۴/۱/۳۰».
- [۸] فتحی، الهام و جاوید، نورمحمد و نصیری پور، مجتبی، «روند باروری در ایران؛ از سال ۱۳۹۶ تا ۱۴۰۰»، مرکز آمار ایران، ۱۴۰۰.

[9] <https://shenasname.ir/women/493384440->

- [۱۰] «مصوبه «تکلیف دستگاه‌های اجرایی به تدوین محتوا و اجرای برنامه‌های آموزشی مرتبط با حوزه زنان و خانواده» به شماره ۸۴۴۴۰/ت ۵۵۶۸۱ مورخ ۱۳۹۷/۶/۲۷».
- [۱۱] «پاسخ وزارت ورزش و جوانان به شماره ۷/۱۵۳۴۱/ص مورخ ۱۴۰۳/۱۱/۳ به نامه مرکز پژوهش‌ها به شماره ۸۲-۱۶۲۰۰/۱۳۱۸۰ مورخ ۱۴۰۳/۱۰/۲۶».
- [۱۲] «نامه سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای کشور به شماره ۰۴/۲۳۰/۳۷۱۶ مورخ ۱۴۰۴/۲/۷ در پاسخ به نامه مرکز پژوهش‌های مجلس به شماره ۸۲-۱۶۲۰۰/۱۲۹۹».
- [۱۳] باجلان، اکرم، «رصد و تحلیل وضعیت مراکز مشاوره خانواده وابسته به دستگاه‌ها» مرکز پژوهش‌های مجلس، شماره مسلسل ۱۸۸۰۱، ۱۴۰۱.
- [۱۴] «پاسخ نامه مرکز وکلا، کارشناسان رسمی و مشاوران قوه قضائیه به شماره ۰۴۴/۳۰۰/۹۹۵ مورخ ۱۴۰۴/۲/۱۷ در پاسخ به نامه مرکز پژوهش‌ها به شماره ۸۲/۱۶۲۰۰/۱۵۵۲۷ مورخ ۱۴۰۳/۱۲/۱۱».
- [۱۵] برغی، محمد مهدی و راستی، محسن. «واکاوی سیاست کیفری قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت مصوب سال ۱۴۰۰ راجع به سقط جنین جنایی و جرائم مرتبط با آن» مجله حقوق پزشکی، دوره هفدهم، شماره پنجاه و هشتم، ۱۴۰۲/۲/۱۱.
- [16] <https://isti.ir/>.
- [17] <https://donya-e-eqtasad.com/>.
- [۱۸] پیمایش ملی خانواده، جهاد دانشگاهی، واحد استان البرز، ۱۳۹۸.
- [۱۹] آیا روزانه ۲ هزار سقط جنین در ایران رخ می‌دهد؟ «خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران» ۱۴۰۲.
- <https://www.irna.ir/news/85342595/>.

گزیده سیاستی

تدوین آیین اجرایی ذیل ماده ۷۹ قانون برنامه هفتم توسط معاونت امور زنان و خانواده جهت مشخص شدن نهادهای متولی سنجه ها و هم چنین اقدامات مورد نیاز برای تحقق سنجه‌های ثبتی- نتیجه محور همچون کاهش میانگین سن ازدواج، افزایش نرخ ازدواج به جمعیت در سن ازدواج ضروری به نظر می‌رسد.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

تهران، خیابان پاسداران، روبروی پارک نیاوران (ضلع جنوبی، پلاک ۸۰۲)

تلفن: ۷۵۱۸۳۰۰۰ صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۵۸۵۵ پست الکترونیک: mrc@majles.ir

وبسایت: rc.majles.ir